

\$2006
2006



НСНК

НАЦИОНАЛЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА КОНКУРЕНТНОСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Ноември 2006
Скопје, Македонија



МАКСТИЛ

ГЕНЕРАЛЕН ПОКРОВИТЕЛ

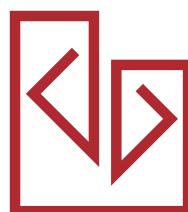
ДОНАТОРИ:



Влада на Република Македонија



Duferco Group



СТОПАНСКА КОМОРА
НА МАКЕДОНИЈА
ECONOMIC CHAMBER
OF MACEDONIA



..s·e·āv u s?



НАЦИОНАЛЕН СОВЕТ ЗА ПРЕТПРИЕМНИШТВО И КОНКУРЕНТНОСТ



НАЦИОНАЛЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА КОНКУРЕНТНОСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ИНСТИТУЦИИТЕ КАКО ДЕТЕРМИНАНТА ЗА ЕКОНОМСКИ ПОРАСТ

За НСПК, Извештајот го подготвија:

Центар за економски анализи - ЦЕА, Скопје
Управен одбор на НСПК и
Советодавна група на НСПК

Скопје, ноември 2006





CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски",
Скопје

339.137.2(497.7) "2006"

НАЦИОНАЛЕН извештај за конкурентност на република Македонија :
институциите како детерминанта за економски пораст / извештајот го
подготвила Центар за економска анализа ; [превод на английски и
албански јазик]. - Скопје : Национален совет за претприемништво и
конкурентност, 2006. - 52 стр. : илустр. ; 30 см

Достапно и на: www.nsck.org.mk. - Библиографија: стр. 52

ISBN 9989-2508-3-9

а) Конкурентска способност - Македонија - 2006
COBISS.MK-ID 67756554





Содржина

I. Вовед	6
II. Резиме	7
III. Методологија	8
IV. Профил на Македонија	11
V. Мерење на конкурентноста на Р. Македонија	20
VI. Прилози	46

с о д р ж и н а





- Зоран Ставрески**
заменик Претседател на Влада на РМ
- Вера Рафајловска**
Министер за економија во Владата на РМ
- Трајко Славески**
Министер за финансии во Владата на РМ
- Љупчо Мешков**
Министер за труд и социјална политика во Владата на РМ
- Миле Јанакиевски**
Министер за транспорт и врски во Владата на РМ
- Сулејман Рушити**
Министер за образование и наука во Владата на РМ
- Ацо Спасеновски**
Министер за земјоделие, шумарство и водостопанство во Владата на РМ
- Мирјана Апостолова**
МЦА 2000
- Ефтим Шаклев**
ФФРМ
- Тони Петрески**
МАСИТ
- Георги Миладинов**
КИМИКО
- Спиро Момирчески**
ИДЕАЛ Шилка
- Дивна Јовановска**
Маквино
- Владимир Пешевски**
СЕАФ
- Едмонд Крилиу**
Протект М
- Владимир Ичокаев**
ТТА
- Арсение Јаневски**
Компас Скопје а.д.
- Ванчо Узунов**
Правен факултет при Универзитет Св. Кирил и Методиј
- Бранко Азески**
Стопанска комора на Македонија
- Александар Томов**
Европска бизнис асоцијација
- Џемаил Даути**
Стопанска комора на Северозападна Македонија
- Гзиме Фејзи**
Фејзи
- Andrej Петров**
ЗЕЛС
- Минчо Јорданов**
Макстил
- Виктор Петков**
МАП
- Јован Мацовски**
ХРДФ
- Јасмина Варналиева**
Светска Банка
- Глигор Вртановски**
Машински факултет Скопје
- Сашо Трајкоски**
Советодавна група на НСПК
- Дејан Јаневски**
Советодавна група на НСПК

ЧЛЕНОВИ
НА
НАЦИОНАЛНИОТ
СОВЕТ
ЗА
ПРЕПРИЕМНИШТВО
И
КОНКУРЕНТНОСТ
НА
МАКЕДОНИЈА

НСПК

НСПК

Контакт информации:

Димитрие Чуповски 13
спрат 1, канцеларија 10, 1000 Скопје
Тел.: 3290 679, факс: 3290 678
e-mail: info@nspk.org.mk
www.nspk.org.mmk



НАЦИОНАЛЕН СОВЕТ ЗА ПРЕТПРИЕМНИШТВО И КОНКУРЕНТНОСТ НА МАКЕДОНИЈА

Националниот совет за претприемништво и конкурентност (НСПК) е трипартитно јавно - приватно - граѓанско тело коешто го сочинуваат водечки личности од приватниот сектор, од владата и од граѓанското општество, кои го застапуваат и предводат спроведувањето на промените во политиките, клучни за развојот на поконкурентни македонски претпријатија.

Мисијата на Националниот совет за претприемништво и конкурентност на Македонија е да го издигне дијалогот меѓу приватниот, граѓанскиот и јавниот сектор на ниво на стратешко и долгочарно партнериство коешто треба да има клучен придонес кон градењето на економскиот просперитет на Република Македонија.

Примарната задача на членовите на НСПК е заедно да работат на изготвување на национални стратегии за подобрување на условите за деловно работење што ќе им помогнат на македонските претпријатија, на кластерите и на другите активни деловни асоцијации да ги развијат, промовираат и извезуваат своите производи и услуги со висока вредност, и со тоа да создадат поголеми и растечки приходи за просечниот граѓанин на Македонија.

НСПК ги остварува своите програмски активности преку следните организациони тела: Собрание, Управен одбор, Надзорен одбор, Советодавна група и 6 интерни комитети - работни групи за Конкурентност, Кластеринг, Технолошки развој, Образование и човечки ресурси, Локален економски развој, Регулатива и Комитет за буџети и соработка со донаторски институции.

Тела на НСПК

Собрание

Собранието на НСПК е највисок собир на сите членови на Националниот совет за претприемништво и конкурентност. Како членови на НСПК се бираат: претставници од јавниот сектор - од Владата на Република Македонија - 5 министри и Заменик претседателот на Владата за економски систем, тековни и развојни политики - коишто членуваат по функција; претставници од граѓанскиот сектор; претставници на научно образовни институции; по еден претставник од коморските асоцијации; претставници на здруженија и други бизнис асоцијации; други членови по функција - претседатели или носители на највисоки извршни функции; претставници на приватниот сектор - истакнати и потврдени поединци - стопанственици, менаџери и други.

Управен одбор

НСПК ги остварува својата визија и мисија - реализација на акциони планови, постигнување на зацртани активности и остварување на посакувани резултати - преку своите членови избрани во Управен одбор со којшто раководи Претседател. Управниот одбор има 11 членови со независен мандат.

Надзорен одбор

Надзорниот одбор брои 3 членови и врши контрола во извршување на статутарните и програмските задачи и одлуките на Управниот одбор и другите тела на Советот.

Советодавна Група

Оперативно, административно и извршно тело на НСПК составено од вработени со основна задача да ги исполнуваат сите потребни активности во насока на доследно остварување на програмските цели, задачи и заклучоци на ниво на сите тела на НСПК. Со Советодавната група раководи Извршен директор, избран со посебна постапка по пат на јавен конкурс.

Главната цел

Главната цел на НСПК е да се создаде форум во кој ќе се обликува дијалогот меѓу водечките личности од јавниот, приватниот и граѓанскиот сектор, со цел:

- Да се идентификуваат, а потоа да се намалат или да се елиминираат пречките за развојот и за растежот на приватниот сектор;
- Да се застапува и предводи спроведувањето на промените во политиката што се клучни за економскиот растеж;
- Да се зајакне јавната свест за важноста што претприемништвото и конкурентноста ја имаат во однос на економскиот растеж на Македонија;
- Да се изградат долгочарни стратегии за унапредување на конкурентноста, продуктивноста, малите и средни претпријатија и претприемништвото;
- Да се спроведуваат истражувања и да се анализираат информациите во врска со економската политика на Македонија настроти глобалната економија; и,
- Да се помогне во градењето на "култура на конкурентност" во приватниот и во јавниот сектор, којашто успешно ги опфаќа во себе конкуренцијата, иновацијата и одржливиот развој.

* Извадок од Деловникот на НСПК

I. Вовед

Глобални аспекти на конкурентноста

"Добри институции и здрава макроекономска политика, придружени со врвен образовен систем како и насоченост кон развој на технологијата и поттикнувањето на иновациите" претставува добра стратегија за подобрување на конкурентноста во денешната сложена глобална економија. Ова е констатација која може да се донесе анализирајќи ги државите кои се наоѓаат на самиот врв во рангирањето на Глобалниот извештај за конкурентост 2006 - 2007 кој го издава Светскиот економски форум. Наведените фактори се заедничкиот именител на десетте најконкурентни економии во светот.

Принципи

Постојаното намалување на меѓудржавните бариери за тековите на стоките, услугите, финансите и трудот резултираат со значително зголемување на ефикасноста при алоцирањето на ресурсите. Истовремено, забрзаниот раст на технолошкиот и научниот напредок, како и намалувањето на комуникациските трошоци (резултат на многу брзиот развој на информациските технологии) го помагаат процесот на пренесување на дел од операциите на компаниите од развиените земји во нивните испостави и новоразвиени компании во земјите во развој. Со намалувањето на транспортните трошоци, локацијата на дадена деловна операција го губи своето значење на сметка на политичката и економска стабилност. При тоа, клучни детерминанти и двигателни на просперитетот стануваат функционалните и јаки институции како и добро обучената работна сила.

Ваквата консталација на глобалната економија поттикнува се поголем број Влади во Светот многу порешително и поажурно да спроведуваат политики насочени кон подобрување на конкурентноста на нивните држави.

Конкурентноста и Македонија

Националниот совет за претприемништво и конкурентност (НСПК) на Република Македонија, како трипартитен, консензуален forum помеѓу јавниот, приватниот и граѓанскиот сектор, и како партнерска институција на Светскиот економски forum (СЕФ), веќе четири години ги следи промените во полето на конкурентноста на македонската економија. Советот минатата година за прв пат продуцираше Национален извештај за конкурентноста на македонската економија. Во тој Извештај, врз база на анализата на резултатите на СЕФ произлегоа препораки врз кои беше втемелена Платформата на НСПК, како главна насока за идно делување во правец на постигнување забрзан економски раст. Оваа година Советот повторно, во соработка со Центарот за економски анализи, го подготви Националниот извештај за конкурентност 2006 кој има за задача да го продолжи процесот на анализа и известување за промените во поглед на конкурентноста на македонската економија, истовремено адаптирајќи ја Платформата на НСПК кон изменетите услови во контекст на конкурентноста.

I.1. Зашто ни е потребен Извештајот?

Националниот извештај за конкурентност претставува годишен производ на Националниот Совет за претприемништво и конкурентност преку кој низ ком-

плексна методологија се анализираат и коментираат најсуштинските индикатори на конкурентноста. Во исто време, преку обезбедување општ консензус во диференцирањето на неговите препораки, на своевиден начин се легитимира и полезнота на трипартитната платформа на конструктивен и равноправен дијалог помеѓу јавниот, приватниот и цивилниот сектор кои се и конститутивни елементи на самиот НСПК.

Извештајот треба да даде една комплетна слика за постојниот степен на конкурентната способност на македонската економија, со цел да се помогне при дефинирањето на можни стратегии за натамошно подобрување на конкурентноста на домашните фирмии. Анализите, консултациите, размената на информации, како и предлозите и сугестиите кои се составен дел од подготовката и публикувањето на Националниот извештај за конкурентност, се условени и од потребата за:

- Публикување на Индексот на конкурентност, кој претставува исклучително важна алатка за мерење како на степенот на економски развој на една држава, така и на степенот на нејзината способност за интегрирање во глобалните светски економски текови;
- Посочување кон позицијата што македонската економија ја има во регионални и во глобални рамки;
- Истакнување на приоритетите за создавање конкурентни перформанси на националната економија, односно дефинирање на предусловите за постигнување одржлив економски развој и пораст на благосостојбата на граѓаните;
- Претставување на Индексот на конкурентност како еден од факторите за привлекување на директни странски инвестиции.

I.2. Што треба да покаже Извештајот?

Националниот извештај за конкурентност, покрај тоа што го покажува Индексот и останатите индикатори на конкурентност за Република Македонија, ги акцентира и генералните економски показатели за:

- Предностите и слабостите на националната економија;
- Постојните економски и социо-политички фактори кои, посредно или не-посредно, влијаат врз економскиот развој;
- Правците и насоките на дејствување во градењето на генерална економска стратегија која на долг рок би водела кон стабилен и брз економски развој.

II. Резиме

...Економскиот пораст, детерминиран пред се од функционална пазарна економија, претставува предизвик за Република Македонија од причини што таа се уште се соочува со развој на основните потреби - институциите и нивниот кредитibilitет, инфраструктурата, здравството и основното образование. Единственото нешто што може да се искористи за надградба е макроекономската стабилност која е глобално на конкурентно ниво. Пазарната ефикасност, технолошката подготвеност, високото образование, деловната софицицираност (софицицираноста на функционирањето на деловните релации во самите претпријатија) се токму оние категории на кои се уште треба да се работи во македонската економија. Заради



бавната транзиција од планска кон ефикасна пазарна економија, Македонија се уште се наоѓа во фаза на економски развој водена од традиционалните фактори на производство, потпирање врз евтина работна сила и експлоатација на природни ресурси, а целта е да се постигне фокусираност кон развој на структурна конкуренција, а не кон конкуренција базирана на цени...

Според методологијата на Светскиот економски форум, македонската економија, онака како што ја прикажуваат наодите од столбовите на Индексот на глобалната конкурентност (ИГК глава III.1), се наоѓа во премин од економија фокусирана врз ценовна конкурентност, кон економија која својата конкурентност ја потпира врз квалитетни производи и ефикасни пазари. Оваа преодна фаза може да се поврзе и со времето потребно за македонската економија да може да ги постигне економските стандарди на земјите членки на ЕУ и да може да ги издржи правилата на европскиот пазар и глобалната конкуренција.

Индексот на глобалната конкурентност (ИГК) на Македонија се подобри од 3,84 во 2005 година на 3,86 во 2006 година (табела бр. 6 стр. 21) што резултираше со позиционирање на 80-то место на ранг листата на Глобалната конкурентност на 125 земји (75-то место во 2005 година). Ваквото рангирање со минимален пораст на ИГК и намалување на рангот, за Македонија значи дека подобрувањето на перформансите на македонската економија се одвива премногу бавно, односно дека многу други економии на слично ниво на развој прават побрзи чекори во подобрувањето на својата конкурентност.

Една од главните причини за бавниот напредок, и покрај тоа што Македонија својата транзиција ја започна со добра почетна основа споредено со другите транзициони земји, е тоа што преку реструктуирањето, вториот механизам на транзицијата се одолжи неоправдано долго. Ова доведе до промени во сопственичката структура на голем број на претпријатија, но не и до промени во структурата на производство и на организацијата на производството кои пак требаше да доведат до промена на производните линии, вработување на конкурентни раководни кадри, воведување попродуктивна технологија и опрема, поголем пораст и поголема вработеност. Сето тоа е резултираше со непобитниот факт - Македонија во 2005 година се уште да го нема достигнато нивото на БДП од 1990 година.

Токму во насока на подобрување на општата економска состојба, а низ приземата на конкурентноста, во овој Извештај при анализата на секој столб поединечно, а како генерални во посебен прилог, се извлечени заеднички препораки.

Притоа, овие препораки НСПК ги сублимира низ следниве приоритети:

1. Владеење на правото и негово спроведување;
2. Зголемување на продуктивноста на работната сила;
3. Подобар пристап до финансиски средства и
4. Борба против сивата економија.

III. Методологија за изготвување на Индексот на конкурентност според СЕФ

Светскиот Економски Форум (СЕФ) врши рангирање на економиите според конкурентноста уште од 1979 година. Методологијата што се користи при изработката на индикаторите за рангирање, значително се менувала и еволуирала во изминатиот 27 годишен период следејќи го развојот на економската теорија. Во последните две години (2005 и 2006), СЕФ го користи Индексот на глобална конкурентност (ИГК) развиен во соработка со професорот Ксавиер Сала-и- Мартин и Елса Артади.



ИГК е сеопфатен композитен индикатор за мерење на конкурентноста на економиите во светот кој се формира од голем број на макро и микро економски фактори на економскиот развој. Податоците што се користат при пресметката на ИГК се добиваат од два извори:

- Статистичките информациони системи на земјите и меѓународните организации, и
- Анкетата на раководители на компании.

Тоа значи дека во ИГК се комбинираат квантитативни статистички податоци и квалитативни информации кои ги отсликуваат личните перцепции за економските состојби на анкетираните компетентни лица на извршни позиции од локалниот деловен свет.

За да се избегне ризикот од пристрасност кој е вообичаен при вакви анкети, СЕФ презема мерки за минимизирање на субјективноста на резултатите. Првиот чекор е внимателното подготвување на прашањата при што се води сметка да се наведат анкетираните да направат споредба на ситуацијата во нивната земја со најдобите во светот. На тој начин се избегнува давањето апсолутни оценки од страна на анкетираните и нивниот преголем оптимизам или пессимизам.

Втор чекор е внимателното одбирање на компаниите кои учествуваат во анкетата. Вообичаено, тоа се компании кои имаат интензивна комуникација со странство, така што нивните раководители се во позиција да направат реална споредба на ситуацијата во земјата во која работат со останатите земји со кои соработуваат.

Трет чекор за контрола на субјективноста на резултатите е пост анкетната обработка на податоците. СЕФ врши детални анализи и тестирања на конзистентноста на одговорите од Анкетата. Анкетните прашалници кои далеку отскокнуваат од вообичаените одговори, односно се премногу оптимистични или пессимистични се отфрлаат од пресметката на индексот. Исто така, се прават споредбени анализи на одговорите во Анкетата со статистички податоци за областите за кои тие постојат. На пример, перцепцијата на раководителите за употребата на интернетот се споредува со статистичкиот податок за интернет пенетрацијата, или одговорот на прашањето за влијанието на туберкулозата врз бизнисот се споредува со статистичкиот податок за присуството на туберкулоза меѓу населението. Тестовите покажуваат висока корелација помеѓу резултатите од Анкетата и статистичките податоци што укажува на непостоење на пристрасност во одговорите на Анкетата. Слично на тоа, се врши анализа на конзистентноста на одговорите на сродни прашања во Анкетата. Притоа, се води сметка да постои висока корелација помеѓу одговорите на прашања од слична област.

III.1 Структура на Индексот на Глобална Конкурентност

ИГК е композитен индекс заснован врз девет столбови кои се значајни елементи на конкурентноста на една економија. Тие се:

1. Институции
2. Инфраструктура
3. Макроекономија
4. Здравство и основно образование
5. Високо образование и обука
6. Пазарна ефикасност (стоки, работна сила, финансии)

7. Технолошка подготвеност
8. Деловна софистицираност
9. Иновации

Овие девет столбови понатаму се групирани во три подиндекси:

- **основни предуслови,**
- **зголемувачи на ефикасноста и**
- **иновации и софистицираност**

Подиндексот на основни предуслови се состои од 4 столбови:

1. Институции,
2. Инфраструктура,
3. Макроекономија,
4. Здравство и основно образование.

Овие столбови ги опфаќаат основните предуслови без кои една економија не може нормално да функционира и да се развива.

Подиндексот на зголемувачи на ефикасноста го сочинуваат столбовите:

5. Високо образование и обука,
6. Пазарна ефикасност и
7. Технолошка подготвеност.

Тоа се столбовите кои придонесуваат за поефикасно искористување на ресурсите на економиите.

Подиндексот на иновација и префинетост е составен од столбовите

8. Деловна софистицираност и
9. Иновации

Тоа се во суштина најсофистицираните фактори на конкурентноста на една економија.

Од самите подиндекси може да се забележи дека тие се со различна важност за различни земји зависно од нивото на економски развој. Врз таа основа, моделот на кој базира ИГК ги групира економиите во три различни фази на развој:

- **фаза во која економиите се водени од традиционалните фактори на производство,**
- **фаза во која економиите се водени од ефикасноста и**
- **фаза во која економиите се водени од иновациите.**

Економиите кои се **водени од традиционалните фактори на производство** конкурираат со ниски цени. Овие економии се потпираат врз евтина работна сила и евтини природни ресурси. Во оваа фаза на развојот, конкурентноста се црпи од силни институции, добра инфраструктура, стабилно макроекономско окружување, и основна здравствена заштита и основно образовно ниво.

Кога економиите ќе преминат во **фазата на ефикасност**, нивната конкурентност веќе не се потпира врз ниските цени, туку врз квалитетот на производи-

те. Во оваа фаза клучни се ефикасните пазари на стоки и услуги, на работна сила, финансиските пазари, знаењето кое се стекнува со високо образование и специјализирана обука и пристапот до најнови технологии.

Во третата фаза во која економиите се водени од **иновациите**, конкурентните предности произлегуваат од способноста за иновации, софистицираноста на производните процеси, производството на нови софистицирани производи и услуги во кои има најмногу додадена вредност .

Индексот на глобалната конкурентност (ИГК) го респектира концептот на различни фази во развојот на економиите и зависно од фазата на развој во која се наоѓа конкретна економија употребува и различни пондери за секој подиндекс. Како критериум за определување на фазата на развој во која се наоѓа дадена економија се користи податокот за бруто домашниот производ (БДП) по жител изразен во долари (УСД).

Согласно ваквата класификација, фазата во која економиите се водени од традиционалните фактори на производство ги опфаќа земјите со БДП по жител под 2.000,00 УСД. Фазата во која економиите се водени од ефикасноста ги опфаќа земјите со БДП по жител од 3.000,00 УСД до 9.000,00 УСД. Фазата во која економиите се водени од иновациите ги вклучува земјите со БДП по жител повисок од 17.000,00 УСД. Земјите со БДП по жител помеѓу 2.000,00 УСД и 3.000,00 УСД и помеѓу 9.000,00 УСД и 17.000,00 УСД се сметаат за земји кои се наоѓаат во преод од една во друга фаза на развој. На тој начин се следи и нивниот постепен, развоен преод од една кон друга, повисока фаза на развој.

За земјите во првата фаза на развој првиот подиндекс има пондер од 50%, вториот подиндекс 40%, а третиот подиндекс 10%. За земјите во втората фаза на развој се менува соодносот помеѓу првиот и вториот подиндекс, додека пондерот на третиот подиндекс останува ист. За земјите во третата фаза првиот подиндекс има пондер од 30%, вториот подиндекс од 40%, а третиот подиндекс пондер од 30%.

Табела 1: Пондерациона структура на подиндексите зависно од фазата на развој

Тежина	Основни / базични барања	Подобрувачи на ефикасност	Фактори на иновативност и софистицираност
Фаза водена од традиционални фактори	50%	40%	10%
Фаза водена од ефикасност	40%	50%	10%
Фаза водена од иновации	30%	40%	30%

Извор: Извештај за глобалната конкурентност 2006-2007

IV. Профил на Македонија

Земајќи предвид дека конкурентноста на дадена економија е комплексна и зависи од голем број фактори, а со цел да ја збогатиме содржината на Национален извештај за конкурентност, почнувајќи од годинава ќе избирааме по една специфична тема за секој извештај. Темата што ја одбраавме за годинешниот извештај е економскиот пораст и неговите детерминанти, особено во контекст на институцииите, сметајќи ги нив за една од клучните детерминанти за економскиот пораст. Нашата основна намера не е академска дебата, ниту целосно покривање на темата, туку пред се избор на неколку, според нас најважни факти за целокупниот кон-



текст на рангирањето на конкурентноста на Македонија во 2006 година. Дефиницијата на институциите во овој Извештај ќе биде во смисла на преминот од централизирана кон ефикасна пазарна економија, во најширокото значење. Спецификите на таа дефиниција се објаснети понатаму во текстот.

IV.1. Тема: Институциите како детерминанта за економски раст

Транзицијата во Македонија (како и во другите земји во транзиција) доведе до крива на производство во форма на буквата У (У). Табелата 2 дава преглед на производството во дел од секторите, со почеток во 1990 година.

Од последната колона на табелата се гледа дека вкупната додадена вредност.

Табела 2: Портфолио на додадена вредност (ДВ) во 7 сектори од македонската економија¹

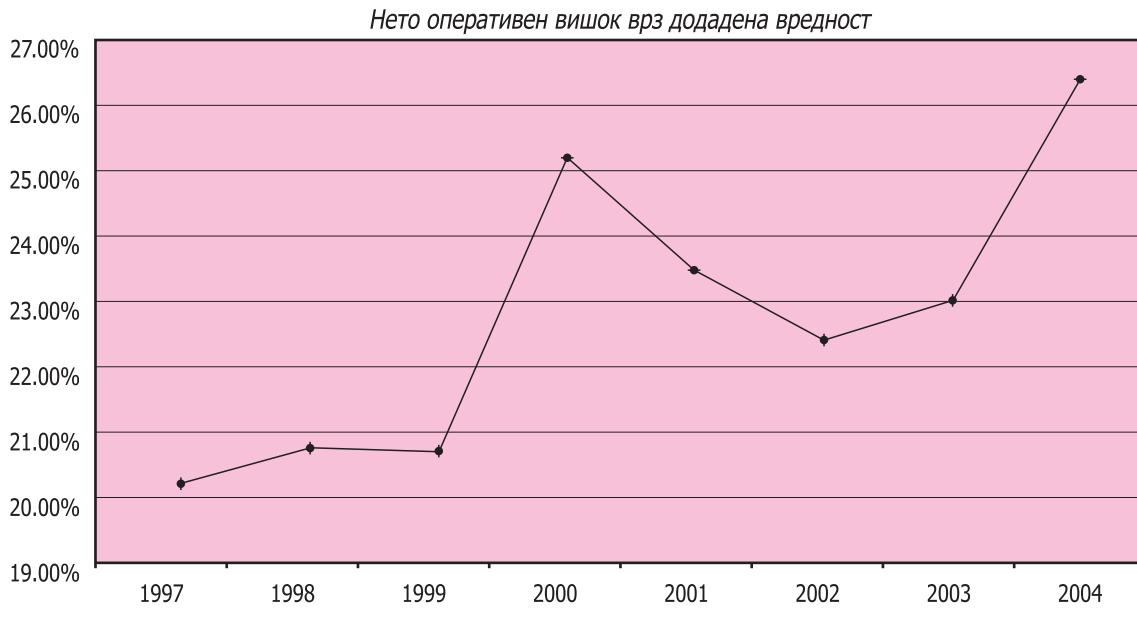
	Индус-трија	Земјо-делство	Градеж-ништво	Трговија	Хотели и ресторани	Јавна админис-трација	Здравство и социјала	7 сектори од вкупната ДВ во РМ
1990	31,5%	7,5%	7,1%	6,2%	1,8%	5,5%	6,0%	65,6%
1991	28,8%	9,5%	6,4%	6,9%	2,1%	5,1%	6,4%	65,2%
1992	26,3%	10,3%	6,7%	5,4%	2,1%	5,1%	7,1%	62,9%
1993	24,8%	9,3%	6,5%	6,1%	2,2%	5,6%	7,8%	62,3%
1994	23,5%	10,2%	5,6%	7,0%	2,0%	5,8%	7,8%	61,9%
1995	21,9%	10,6%	5,5%	7,3%	2,1%	5,8%	7,8%	61,0%
1996	22,7%	10,3%	5,6%	7,4%	2,2%	5,5%	7,7%	61,5%
1997	24,9%	11,3%	6,1%	7,4%	2,1%	5,4%	8,2%	65,5%
1998	26,2%	11,9%	6,4%	7,4%	2,2%	5,6%	8,2%	67,9%
1999	26,2%	11,8%	5,9%	7,3%	2,8%	6,3%	8,2%	68,4%
2000	28,0%	11,6%	6,9%	7,9%	2,3%	6,1%	8,2%	71,0%
2001	28,0%	11,7%	6,4%	8,4%	2,4%	6,4%	8,2%	71,5%
2002	26,1%	12,4%	6,4%	8,8%	2,8%	7,0%	8,8%	72,4%
2003	27,8%	14,1%	7,1%	8,8%	3,1%	7,2%	9,1%	77,1%
2004	26,3%	14,2%	7,4%	10,8%	2,7%	7,3%	8,5%	77,2%

Извор: Државен завод за статистика; Пресметки: ЦЕА

(ДВ) за овие 7 сектори опаѓа до 1995 година, а оттогаш почнува да расте. Како што посочува Бланчард (Blanchard 1997), има две причини за оваа појава, што е типична за земјите во транзиција. Првата е процесот на реалокација, што значи дека кога некои сектори бележат пад, други треба да растат. Во Македонија индустрискиот сектор и секторот на градежништвото бележат пад, додека сите други се во пораст. Вториот механизам е реструктуирањето со кое се објаснува заздравувањето на додадената вредност, но и високата невработеност. Во Македонија, реструктуирањето доведе до подобрување на показателите на профитабилноста, пад во концентрацијата на загубите и релативно висок степен на обрт на фирмите (влез/излез), како што е покажано кај Залдуендо (Zalduendo 2003 - Дијаграм 1).

¹ Анализирани се само овие 7 сектори поради промените во националната класификација на активностите од 1990 до денес. Табелата ги содржи оние податоци кои се јавно достапни од изворот до датумот на изработка на Извештајот.



**Дијаграм 1: Показатели на профитабилноста**

Меѓутоа, преструктуирањето во Македонија траеше долго и беше недоволно ефикасно, што доведе до одржано висока стапка на невработеност и пораст на бројот на невработени лица. Ова делумно се должи на доминантно инсајдерската приватизација² што доведе до промени во сопственичката структура, но не и до промени во структурата и организацијата на производството. Големите порано општествени фирми во Македонија имаа релативно висок степен на концентрација и изразена вертикална интеграција. За да преживеат, беше неопходно тие да се реструктуираат, да ги редефинираат производните линии, да ги заменат раководните кадри, и да ја заменат технологијата и опремата. Во случајот на Македонија овој период траеше подолго, и затоа продуктивноста не се зголемуваше, а стапката на невработеност и натаму останува висока³.

Следната tabela го илустрира БДП по цени од 1990. Таа покажува дека БДП во 2005 се уште не го достигнала нивото од 1990.

Една димензија што е над 10 години запоставувана во Македонија, а е поврзана со нејзиниот долготраен слаб економски пораст, е квалиитетот / залихата на општествениот капитал⁴ и неговата важност како детерминанта на растот во Македонија. Мерењето и дефинирањето на општествениот капитал претставува сложена задача, но ако ги прифатиме агрегатните транзициските резултати на

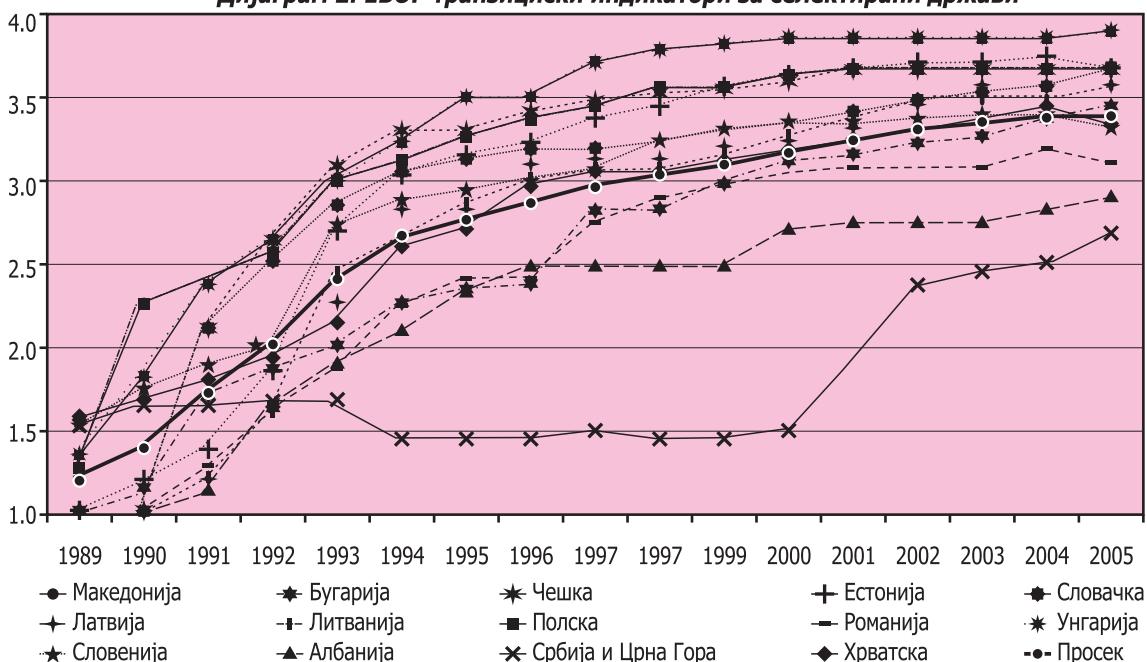
² повеќе кај Zaldua 2003

³ ММФ 2005

⁴ Според Grootaert и Van Bastelaer 2002, општествен капитал се институциите, нивните релации, однесувања и вредности, кои ги управуваат интеракциите помеѓу луѓето и придонесуваат кон економскиот развој. За цели на истражувањето во Кекеновски, Узунов и Николов 2006 како прокси за општествен капитал е земен ЕБОР транзицискиот индикатор

Европската банка за обнова и развој (ЕБОР) (дијаграм 2) можат да послужат како добро мерило, и го изразуваат дел од објаснувањето за нискиот пораст на БДП во Македонија⁵. Од сликата може да се изведе заклучокот дека Македонија бавно напредува во својата транзиција од планска во ефикасна пазарна економија. Во 2005 Македонија може да се споредува само со Србија и со Црна Гора, иако во 1989 имала највисока почетна позиција. Исто така, од пресметувањето на растот се гледа дека уделот на општествениот капитал (транзициски резултати на ЕБОР) може да достигне до 1/3 од вкупниот економски пораст.

Дијаграм 2: ЕБОР транзициски индикатори за селектирани држави



Во својот Извештај за стандбај аранжманот (SBA - Stand-By Arrangement) за 2003, ММФ истакнува дека и покрај значајните структурни реформи во финансискиот сектор и во трговскиот режим, Македонија постигнала слаби резултати во реформата на претпријатијата. Повеќето од претпријатијата во општествена сопственост им биле продадени на лица во самите претпријатија, наместо на стратешки инвеститори кои поседуваат и капитал и потребни знаења. Многу стари фирми преживуваат работејќи под стандардот, и бавно се напредува во затворањето на неколку големи фирми - загубари. Од друга страна, забележана е стихијна тенденција кон подобрена профитабилност, а големиот број затворања на неуспешни претпријатија, и отворања на нови фирми, укажува на постоење динамичен сектор на мали и средни претпријатија.

Во една анализа на ММФ од август 2004, се истакнува дека: "И покрај релативно здравото макро-економско опкружување, релативно бавниот напредок со структурните реформи доведе до разочарувачки резултати во економскиот пораст, како и во отворањето на нови работни места. Со ФЕСАЛ аранжманот кој служеше како поддршка на продажбата и/или затворањето на приближно четириесет загубари до декември 2003 година, во голема мерка е заокружен еден клучен елемент на реформата - разрешувањето на проблемот со најголемите загубари по пат на приватизација, финансиско реструктуирање или затворање. Сепак, претприемничкиот сектор останува неефикасен и неконкурентен. Слабата (недоволната) реализација на договорите и недостигот на заштита на сопственичките и доверителските права и натаму претставуваат значајни пречки за побрз пораст на приват-

⁵ за повеќе поединности да се види: Кекеновски, Узунов и Николов 2006

ниот сектор. Со оглед на важноста која, врз работењето на приватниот сектор, ја имаат реализирањето на договорите, доверителските и сопственичките права, Банката има намера да задржи извесен степен на флексибилност во планирањето на идните активности за поддршка на краткорочните мерки што може да се неопходни за да се имплементираат препораките на правосудната и законската дијагностичка студија (што моментно се подготвува), и кои исто така би можеле да придонесат за подготвување на теренот за планираниот независен проект."

Оттаму, меѓународните финансиски институции (МФИ) и дебатата за слабото работење на македонската економија и слабиот раст повеќе беа насочени кон институциите во Македонија, нивното работење и ефектот што го постигнуваат врз деловното опкружување, отколку кон макроекономските и фискалните прашања, проблемите на пазарот на трудот и монетарните прашања. Дојде време за поголем фокус врз микроекономските теми.

Понатаму во истата анализа се истакнува дека: "Еден клучен елемент на реформата неопходен за мобилизирањето на економскиот пораст, приватизацијата на претпријатијата во општествена и државна сопственост, до крајот на 2003 беше во голема мера заокружен, со што се елиминираше главното структурно одлевање на јавни финансиски средства. Но начинот на приватизирање, заедно со отсуството на пазар за корпоративна контрола, им овозможува доминантна улога на инсајдерите (внатрешни лица). Приватизацијата беше спроведена во неколку фази. Законот за приватизација донесен во 1993 им даде на директорите на претпријатијата и на вработените право да го одберат начинот на приватизација - особено дозвола за купување од страна на раководството и вработените. Во 1995-96 приватизацијата беше забрзана и, меѓу другото, беше донесен Специјален план за реструктуирање што се фокусираше врз најголемите загубари. Во 2000, бидејќи приватизацијата се уште не беше завршена, се направи уште еден обид да се приватизираат или ликвидираат најголемите загубари. При приватизацијата на повеќето претпријатија приоритет за купување на акциите им беше даден на дотогашните директори и вработени. Иако потпирањето врз инсајдерите во приватизацијата можеби помогна да се изгради јавна поддршка за приватизацијата - затоа што постојните акционери не беа лишени од правата - тоа сепак истовремено значеше и дека делотворното реструктуирање на претпријатието ќе се одвива многу побавно отколку што беше планирано, затоа што внатрешните лица често немаа ниту мотивација ниту пристап до средствата потребни за модернизација на нивните фирмии. Владата не беше подготвена да ги затвори хроничните загубари, а во некои случаи постави директни ограничувања на реструктуирањето преземено од приватизираните фирмии. Главна причина за доцнењата во спроведувањето со големите фирмии-загубари беа прашањата поврзани со работните места. При продажбата на фирмии во последните неколку години, приватните инвеститори често мораа да преземат обврска за задржување извесен број вработени, во замена за повластени даночни услови и специјални комунални давачки, што секако претставуваше втор најдобар избор". Исто така: "Откако ќе беше направена приватизацијата, зголемувањето на ефикасноста и странските инвестиции не го достигнуваа очекуваното ниво, што го одразува отсуството на механизми за јакнење на корпоративното управување. И, на крајот, иако беше укинато автоматското одобрување на кредити за претпријатијата, сепак останаа разни други аспекти на мекост во буџетските ограничувања - заостанати исплати на даноци и пензиско/социјално осигурување и политички-мотивирани позајмици. Овие фактори ја подриваат мотивацијата на приватизираните претпријатија да се реструктуираат и да се шират - како што покажува практично нула растот во тие претпријатија во изминатата деценија".

Исто така: "Редоследот на структурните реформи можеше да биде подобрен. Особено, мерките потребни за да се зајакне корпоративното управување требаше да бидат преземени заедно со приватизацијата на претпријатијата; иако многу беше направено за да се зајакне солидноста на финансискиот систем, на тоа требаше да му се даде поголем приоритет отколку на некои други аспекти на развојот на финансискиот сектор; поголем приоритет требаше да му се даде на јакнењето на процесите за спроведување на прописите и подобрувањето на управувањето поопшто; а поенергично требаше да им се пристапи и на проблемите со пазарот на труд (меѓу другото и со намалување на даночното оптоварување за труд и зголемување на флексибилноста на законот за труд)".

Корупцијата е, исто така, една од главните детерминанти во слабото економско работење во Македонија. Во истиот извештај ММФ вели: "Постои корупција - која му наметнува висок и неизвесен данок на претприемништвото. Во различни периоди се правени различни усилби за справување со корупцијата. Тука би ја посочиле големата антикорупциска кампања започната во почетокот на 2003 година, базирана врз утврдување на цврсти принципи - востановување на соодветни административни структури (какви што се воведувањето на функцијата внатрешна ревизија) и промена на регулативата за да се намалат можностите за корупција. Иако во приватниот сектор е присутен впечаток дека нивото на корупцијата е намалено, некои подрачја на јавната администрација - особено фондот за здравствено осигурување и судовите - и натаму се проблематични".

До крајот на 2004 година беа приватизирани 1696 од вкупно 1726 фирмии. Во нив беа вработени околу 230.000 работници, а оние што не беа приватизирани вработуваа околу 7.700 работници. Агенцијата за приватизација престана со работа на крајот на 2005. Непродадените акции се префрлени на Пензискиот фонд. Активата на фирмите во сопственост на Агенцијата за приватизација е префрлена на Јавното претпријатие за стопанисување со станбен и деловен простор.

Според мислењето на Министерството за економија (април 2005) започната тенденција кон подобрување на индикаторите за вкупните приходи по вработен, трошковна ефикасност и профитабилност на целокупната економија го покажува следното:

1. Вистинските приватни фирмии ја имаат предводничката улога и покажуваат највисока профитабилност и продуктивност.
2. Трансформираните фирмии се понестабилна категорија и тие ќе влезат во фокусот на интересот на аналитичарите во иднина.
3. Преостанатата група фирмии покажува подобрување во работењето во последните две години.

Еден од резултатите на ова работење на македонската економија во транзицијата (покрај истрајната структурна невработеност) е неодржливиот трговски биланс на Македонија кој е еден од показателите за (не)конкурентноста на македонската економија.

Овие случаувања во македонското надворешно-трговско работење и растечкиот трговски дефицит, претставуваат одраз повеќе на структурните недостатоци на економскиот систем (како што е погоре објаснето) и на неефикасните процедури и институции, отколку ценовна (не)конкурентноста.

Табела 4: Трговска размена на Република Македонија со странство по години во период 1990-2006 година (во милиони USD)

Година	Извоз	Увоз	Салдо	Покриеност на увозот со извоз	Трговски дефицит како % од БДП
1990	1112	1530	-418	72,7	9,83%
1991	1095	1274	-179	85,9	4,48%
1992	1198	1206	-8	99,3	0,20%
1993	1055	1199	-144	88,0	4,18%
1994	1086	1484	-398	73,2	11,73%
1995	1204	1718	-514	70,1	15,36%
1996	1147	1626	-479	70,5	14,14%
1997	1236	1778	-542	69,5	15,67%
1998	1310	1914	-604	68,4	16,89%
1999	1191	1776	-585	67,1	15,68%
2000	1322	2093	-771	63,2	19,78%
2001	1155	1687	-532	68,5	14,30%
2002	1115	1995	-880	55,9	22,62%
2003	1363	2299	-936	59,3	20,60%
2004	1675	2931	-1256	57,1	21,50%
2005	2041	3227	-1186	63,2	18,80%
I-IX 2006	1734	2680	-946	64,7	-

IV.2. Најпроблематични фактори за деловно работење

Претходниот релативно широк контекст на важноста што ја имаат иституции-те како детерминанта на порастот за конкурентноста на Македонија, е неопходен за да се објаснат и да им се обезбеди контекст на најпроблематичните фактори за деловно работење кои се прикажани во табелата 5⁶:

Табела 5: Одговори според направеното рангирање

Фактори за деловно работење	
1.Неефикасна државна бирократија	15,73
2.Пристап до финансиски средства	15,31
3.Корупција	13,89
4.Нестабилност на политиките	10,63
5.Даночни стапки	8,28
6.Даночна регулатива	8,12
7.Недоволна работна етика меѓу работната сила	6,78
8.Криминал и кражби	6,36
9.Нестабилни влади	4,60
10.Несоодветно едуцирана работна сила	4,02
11.Несоодветна инфраструктура	3,85
12.Девизни прописи	1,09
13.Рестриктивна трудова регулатива	0,67
14.Инфлација	0,67

⁶ Од Извештајот за глобална конкурентност на СЕФ. Од листа на 14 фактори, анкетираните треба да ги одберат петте најпроблематични за вршење на бизнис во нивната земја и да ги рангираат на скала од 1 (најпроблематични) до 5.



Од оваа табела произлегуваат следните наоди:

1. Квалитетот на институциите е најважен за деловното работење.
2. Слабата конкуренција во банкарскиот сектор е пречка за вршењето и рас-
тот на бизнисот, па оттаму и за растот на економијата (пристап до фи-
нансиски средства како проблематичен фактор) .
3. Фискалната политика (даночна регулатива) е втора по важност; (тука ка-
ко поволност може да се акцентира и спроведувањето на законот за ра-
мен данок при што е неопходно да се следат ефектите и рефлексите
од неговото спроведување).
4. Работната етика на работната сила е поважна отколку флексибилноста
на пазарот на трудот (рестриктивна трудова регулатива) па оттаму, се
потврдува дека флексибилноста на пазарот на работна сила не е реше-
ние за структурната невработеност што е постојано присутна во Маке-
донија. Стремежот кон флексибилност на пазарот на работна сила, во
опкружување на несоодветна едукација на работната сила со лоша работ-
на етика во рамките на висока структурна невработеност, само ќе води
кон се поголема невработеност. Едукацијата на работната сила исто та-
ка е оценета како пречка за успешно вршење на бизнис.
5. Монетарната политика (режим на девизен курс и инфлација) релативно
не е пречка за вршење на бизнис.

Од горенаведените наоди може да се извлечат следните препораки:

1. Паралелно работење на подобрувањето на квалитетот на институциите
(праведни и непристрасни институции) и владеење на правото со без
компромисно спроведување со елементите на корупцијата.
2. Воведување на мерки за подобрување на пристапот до финансиски средс-
тва во насока на овозможување на отворање на странски банкарски фи-
лијали во Македонија, зајакнување на судскиот систем во смисла на бр-
зо решавање на колатералот во банкарскиот сектор и размислување за
пресметка и субвенционирање на процентен поен од каматна стапка ко-
ја е во врска со политичкиот ризик за Македонија.
3. Спроведување силна кампања и систем на следење на работењето (стап-
ка на собирање и структура на приходи) за режимот на рамен данок. За
оваа цел Управата за јавни приходи треба да воведе систем за мерење
на перформансите (на прибрани приходи по вработен, по данок, адми-
нистративни трошоци по вработен и по данок), да го подобри статистич-
киот систем во смисла на следење на прибрани приходи пред и по по-
литиката на рамен данок за да може да изврши ex post кост-бенефит ана-
лиза за мерката. Системот на следење треба да ја мери и динамиката на
неформалната (сивата) економија. Многу фирмии во текот на транзицијата
преминаа во неформална економија (нерегистрирани финансиски тран-
сакции, непријавена работна сила, даночна евазија) за да ја задржат сво-
јата конкурентност. Ова треба да престане и владата треба да е во состој-
ба да ги процени, следи и мери овие активности.
4. Силна реформа во активните мерки за вработување.
5. Кампања за подобрување на работната етика (во училиштата и во јавноста).
6. Реформирање на целокупниот образовен систем.
7. Прифаќање на фактот дека режимот на девизниот курс, барем на кус
рок не претставува проблем.



IV.3. Основи за зајакнување на конкурентноста на македонската економија

Правната рамка за модерната пазарна економија во Македонија е воспоставена. НСПК ги сугерира следните четири насоки на дејствување:

1. **Обезбедување на целосно владеење на правото.** Бидејќи меѓу граѓаните и економските фактори постои перцепција дека во земјата недостига волја, ефикасност и процедури во системот за непристрасно спроведување на законите, потребна е широка кампања која низ конкретни акции ќе ја смени оваа перцепција.
2. **Зголемување на продуктивноста на работната сила.** Во ова област Владата треба да се фокусира повеќе врз подобрување на етиката на работната сила и нејзиното образование, наместо врз процесите на вработување и отпуштање од работа. Исто така: "Во Македонија невработените имаат пониско образование и има "вишок понуда" на лица со пониско образование (погрешен спој - јаз на квалификации - "skill mismatch"). Оваа претпоставка се темели на фактот дека нема доволно нискоквалификувани работни места за да се елиминира невработеноста. На пример, во Македонија концентрацијата на невработеност е највисока меѓу лицата со помалку од средно образование, кои во периодот 2002-2004 учествуваат со 52-57%, додека лицата со високо стручно образование (универзитетско) учествуваат со 5-6 %. Овие наоди покажуваат дека околу 80.000 лица во Македонија не можат да си најдат работа затоа што ги немаат квалификациите што ги бара пазарот. Друга загрижувачка карактеристика е дека се зголемува јазот во квалификациите, а изгледите за намалување на невработеноста во блиска иднина се доведени во прашање, дури и кога би се елиминирала нефлексibilноста на пазарот на труд. Промената во комбинацијата на квалификации што ја бараат работодавачите налага промени во образовниот систем, што е долгорочна мерка, но македонските креатори на политиките треба да спроведат активни мерки на пазарот на труд што можат да дадат резултати на кус или среден рок. Потребно е да се спроведат истражувања во рамките на секоја индустрија посебно коишто ќе покажат какви профили, моментално или во блиска иднина, се потребни. Врз база на резултатите од овие истражувања, може да се изврши преквалификација на дел од невработената работка сила.
3. **Обезбедување на подобар пристап до финансиски средства.** Овде се предлагаат реформи кои треба да резултираат со поголема конкуренција во банкарскиот сектор со цел натамошно намалување на високите каматни стапки. Од гледна точка на конкурентноста, режимот на девизниот курс не е проблем за Македонија (барем не на кус рок). Македонскиот пазар на капитал е релативно затворен, па забележаните разлики во каматните стапки меѓу Македонија и другите во Европа најверојатно се должат на домашни фактори, меѓу кои конкуренцијата меѓу банките.
4. **Борба против сивата економија.** Ефикасната пазарна економија треба да обезбедува еднаков третман на секој економски фактор. Тolerирањето на сивата економија ја намалува продуктивноста, затоа што се толерира одбегнувањето на плаќања на пензиските и социјалните придонеси и се поевтинува трудот во однос на капиталот, па како последица фирмите немаат мотивација за инвестирање во опрема, а со тоа се одлага воведеноста на пазарот.



дувањето на иновации во производството. Второ, работењето на нерегулираните претпријатија го подрива растот на поефикасните официјални претпријатија. Владата треба да престане да го толерира ваквото однесување затоа што тоа е неодржливо на долг рок и создава пазарни девијации со високи општествени и социјални трошоци.

V. Мерење на конкурентноста на Република Македонија преку Индексот на глобалната конкурентност (ИГК)

Република Македонија е вклучена во мерењето на конкурентноста од страна на Светскиот економски форум (СЕФ) од 2003 година. Во првите две години мерењето се вршеше преку Индексот на пораст на конкурентноста, во 2005 година мерењето се вршеше преку Индексот на пораст на конкурентноста и новоразвиенот Индекс на глобална конкурентност, а во 2006 година мерењето е извршено преку Индексот на глобална конкурентност.

Во ова поглавје е направена:

- споредба на трендот на индексот, подиндексите и на поединечните столбови на конкурентност во 2006 во однос на 2005 година,
- споредба на перформансите на Македонија со перформансите на земјите од Југоисточна Европа како група и поединечно,
- извлечени се конкурентните предности и слабости на македонската економија, и
- наведени се областите во кои се потребни реформи на краток рок.

Македонија се наоѓа на преод од првата фаза на развојот кога традиционалните фактори се клучни за конкурентноста, кон втората фаза кога конкурентноста ќе се зголемува преку зголемување на ефикасноста. Токму затоа првиот подиндекс, подиндексот на основни потреби, се уште има најголемо значење, но напредувањето на економијата кон втората фаза на развојот зависи од подобрувањето на перформансите од вториот подиндекс.

V.1. Индекс на глобална конкурентност

Индексот на глобалната конкурентност (ИГК) за Македонија се подобри од вредност 3,84 во 2005 година на 3,86 во 2006 година (Графикон 1), но со истовремено намалување на рангот за 5 места. Ваквиот минимален пораст на Индексот на глобалната конкурентност (ИГК) на Македонија значи дека подобрувањето на перформансите на Македонија се одвива премногу бавно, односно дека многу други економии на слично ниво на развој прават побрзи чекори во подобрувањето на својата конкурентност.

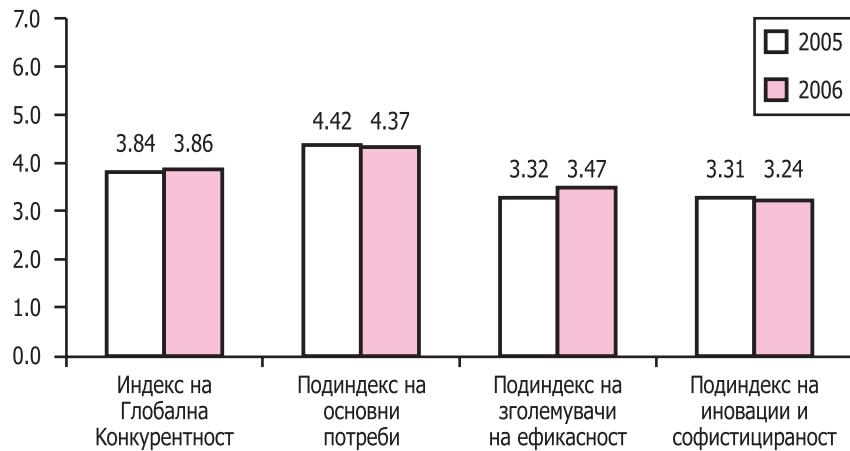
Од трите подиндекси кои го сочинуваат ИГК, единствено подиндексот на зголемувачи на ефикасноста бележи пораст на вредноста но и релативен пад во рангот, додека другите два подиндекси бележат опаѓање и во вредноста и во рангот. Од трите подиндекси, Македонија има најдобри резултати во подиндексот на основните потреби (4,37), додека резултатите се значително послаби кај подиндексот на зголемувачи на ефикасноста (3,47) и подиндексот на иновации и софинансирање (3,24).

Имајќи предвид дека Македонија се наоѓа на преод од првата во втората фаза на развојот на својата конкурентност, охрабрува трендот на пораст на вредноста на подиндексот зголемувачи на ефикасноста, но брзината на тој процес е



разочарувачка. Од друга страна влошувањето на абсолютната вредност на подиндексот на основните потреби е чекор назад во создавањето на основните предуслови за раст на економијата. За Македонија во овој момент од клучно значење е да ги подобрува перформансите од првиот и вториот подиндекс.

Графикон 1: Вредност на ИГК и трите подиндекси за Македонија



Во однос на другите земји од ЈИЕ, според ИГК Македонија застанува зад Хрватска, Романија и Бугарија, а е пред Србија и Црна Гора, Босна и Херцеговина и Албанија. Македонија е најдобро рангирана кај првиот подиндекс, каде го зазема 70 место, и е подобра и од Романија. Наспроти тоа, кај вториот и третиот подиндекс Македонија е послабо рангирана и од Србија и Црна Гора.

Табела 6: рангирање и вредност на ИГК на Македонија, земјите од ЈИЕ и ЕУ

	Индекс на глобална конкурентност		Подиндекс на основни потреби		Подиндекс на зголемувачи на ефикасноста		Подиндекс на иновација и префинетост	
	Ранг	Индекс	Ранг	Индекс	Ранг	Индекс	Ранг	Индекс
Македонија	80	3,86	70	4,37	80	3,47	87	3,24
Албанија	98	3,46	92	3,98	99	3,12	121	2,57
Босна и Херцеговина	89	3,67	78	4,24	93	3,22	99	3,08
Бугарија	72	3,96	62	4,5	70	3,67	85	3,26
Хрватска	51	4,26	55	4,6	52	4,07	50	3,81
Романија	68	4,02	83	4,19	55	3,99	73	3,52
Србија и Црна Гора	87	3,69	99	3,87	72	3,63	83	3,27
Просек ЈИЕ	78	3,85	77	4,25	74	3,60	85	3,25
Просек 15 стари ЕУ членки		5,22		5,59		5,15		5,03
Просек 10 нови ЕУ членки		4,59		4,90		4,66		4,00

Извор: Извештај за глобалната конкурентност 2006-2007

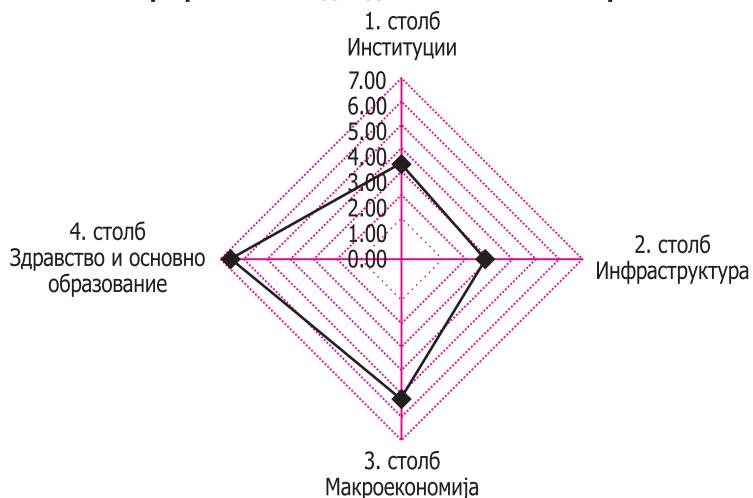
Најуспешна земја од ЈИЕ е Хрватска која се наоѓа на 51 место, додека најслабо рангирана е Албанија на 98 место. Во целина гледано, освен Хрватска која напредува за цели 13 места во однос на претходната година, земјите од ЈИЕ не можат да се пофалат со позначајни подобрувања на нивната конкурентна позиција во светот. Покрај Хрватска, единствено Албанија оствари скромно поместување за две места понапред на листата, додека сите останати земји забележаа благо назадување кое кај Бугарија изнесуваше цели 11 места. Тоа укажува дека и покрај динамичниот економски раст кој го остварува регионот на ЈИЕ во последните неколку години, тој се уште е стихиен, односно не се темели на одржливо создавање на конкурентни предности во однос на остатокот на светот.



V.2. Подиндекс на основни потреби

Повисоката вредност на подиндексот на основните потреби во Македонија се должи пред се на одржаната висока макроекономска стабилност (5,03) и доброто ниво на здравствена заштита и основно образование (6,47). Од друга страна се исклучително слабите резултати во областа на квалитетот на институциите (3,15) и инфраструктурата (2,83).

Графикон 2: Подиндекс на основни потреби



Табела 7: Рангирање и вредност на Подиндексот на основни потреби на Македонија, земјите од ЈИЕ и ЕУ

	Подиндекс на основни потреби	Ранг во 2006	I столб Институции	Ранг во 2006	II столб Инфраструктура	Ранг во 2006	III столб Макроекономија	Ранг во 2006	IV столб Здравство и основно образование	
	Ранг	Индекс								
Македонија	70	4,37	103	3,15	82	2,83	30	5,03	54	6,47
Албанија	92	3,98	108	3,09	121	1,92	83	4,21	34	6,68
Босна и Херцеговина	78	4,24	106	3,10	96	2,50	45	4,75	38	6,63
Бугарија	62	4,50	109	3,07	65	3,41	35	4,92	39	6,61
Хрватска	55	4,60	66	3,72	51	3,98	73	4,3	67	6,38
Романија	83	4,19	87	3,40	77	3,05	97	3,94	69	6,38
Србија	99	3,87	97	3,24	90	2,72	106	3,76	97	5,74
Просек ЈИЕ	77	4,25	97	3,25	83	2,92	67	4,42	57	6,41
Просек 15 стари ЕУ членки		5,59		5,15		4,86		4,85		6,82
Просек 10 нови ЕУ членки		4,90		4,06		3,83		4,62		6,54

Извор: Извештај за глобалната конкурентност 2006-2007

V.2.1. Прв столб - Институции

Во однос на квалитетот на институциите, Македонија има индекс од 3,15 и е рангирана на 103 место, што е најлош ранг остварен во споредба со сите други столбови. Заштитата на приватната сопственост е една од најслабите во светот (рангирана на 107 место од 125), довербата во политичарите е целосно истрошена (ранг 100 од 125), судството е подложно на политички влијанија (ранг 108), трошењето на буџетските средства е нерационално и расипничко (ранг 94), корупцијата во државните органи (ранг 103) и во судството (ранг 99) е широко распро-

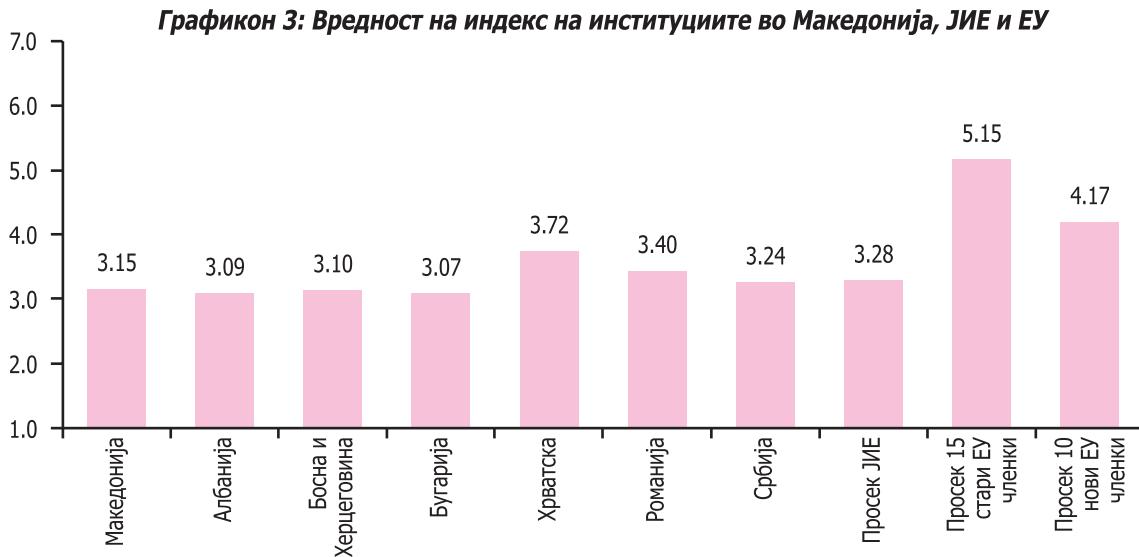


странета, непотизмот е вообичаена појава (ранг 102), безбедноста е на ниско ниво (ранг 105), а раширеноста на организираниот криминал во земјата е една од највисоките во светот (ранг 119). Ситуацијата не е подобра ни во приватниот сектор кој се одликува со ниско ниво на етика во бизнисот (ранг 100), а корпоративното управување е едно од најлошите во светот (ранг 117). Нешто подобра е ситуацијата со слободата на печатот (ранг 76), процесот на децентрализација ја подобри состојбата во поглед на намалувањето на моќта на одлучување на централно ниво (ранг 63), ефикасноста на законодавната власт се подобрува (ранг 78), довербата во полицијата е значително повисока отколку во другите институции (ранг 72), а оптовареноста на бизнисот со административни регулативи е помала од голем број други земји (ранг 70).

Табела 8: Вредности на составните елементи на првиот столб - Институции

	2005		2006	
	Вредност на индекс	Ранг	Вредност на индекс	Ранг
Институции	3,06	100	3,15	103
1. Јавни институции				
<u>Сопственички права</u>	3,20	102	3,50	107
<u>Етика и корупција</u>				
• Злоупотреба на јавни средства	3,00	71	3,10	84
• Доверба на јавноста во политичарите	1,80	89	1,70	100
<u>Влијание</u>				
• Независност на судството	2,30	104	2,40	108
• Фаворизирање во одлуките од претставниците на Владата	2,80	76	2,70	83
<u>Владина неефикасност (бировратија)</u>				
• Неefикасно трошење буџетски средства	2,70	84	2,60	94
• Товар на владина регулатива	2,80	72	2,90	70
<u>Безбедност</u>				
• Деловни трошоци од тероризам	3,60	111	4,20	105
• Сигурност на полициски услуги	3,80	67	3,80	72
• Деловни трошоци од криминал и насилиство	3,10	96	3,20	95
• Организиран криминал	2,60	114	2,90	119
2. Приватни институции				
<u>Корпоративна етика</u>				
• Етичко однесување на фирмите	3,30	107	3,50	100
<u>Одговорност</u>				
• Ефикасност на корпоративни одбори	4,10	93	3,80	117
• Заштита на интересите на малцински акционери	4,00	81	3,70	93
• Јачина на ревизорски и сметководствени стандарди	4,30	71	4,20	82

Споредено со останатите земји од ЈИЕ, Македонија има подобри институции од Албанија, Босна и Херцеговина и од Бугарија. Но, од друга страна Македонија значително заостанува зад Хрватска која е најнапредна земја од ЈИЕ, а е далеку зад просечното ниво на квалитет на институциите во 10 нови членки на ЕУ.



Лошата конкурентна позиција на Македонија во областа на институционалната рамка во исто време претставува и голема шанса да се направи брз напредок. Но, за тоа е потребна решителна акција на соочување со предизвиците.

Препораки

1. Ревизија на тековната состојба и драстично редуцирање на административното регулирање на бизнисот;
2. Реформа на јавната администрација и нејзино претворање во сервис на граѓаните и бизнисот. Стандардизирање на процедурите и скратување на времето на одговор при давањето услуги од страна на јавната администрација;
3. Департизирање на јавната администрација и јавните претпријатија. Менаџерите на јавните претпријатија да се бираат преку транспарентна процедура и со нив да се склучуваат менаџерски договори при што нивниот успех ќе се цени според точно утврдени критериуми;
4. Средување на состојбата во Катастарот како прв чекор кон заштитата на приватната сопственост;
5. Брзо и неодложно спроведување на реформите во судството и воведување на постојан мониторинг и мерење на резултатите на судиите;
6. Стриктно спроведување на законите и координирана акција од страна на истражните органи, обвинителството и судството како неопходен предуслов за борба против криминалот;
7. Инсистирање на судско процесирање на сите извештаи на Државната ревизија каде што е утврдено незаконско трошење на буџетските средства;
8. Забрзано спроведување на останатите фази од процесот на децентрализација со паралелно подигање на институционалниот капацитет на локалната власт;
9. Поттикнување на раздвојувањето на функциите акционер-менаџер и акционер-работник во приватизираните претпријатија, преку влез на надворешни инвеститори, со цел за подобрување на корпоративното управување и корпоративната етика;
10. Целосна примена на меѓународните сметководствени стандарди и подигање на одговорноста на надворешните ревизори;
11. Непристрасност и недискримирирање во спроведувањето на законските прописи.

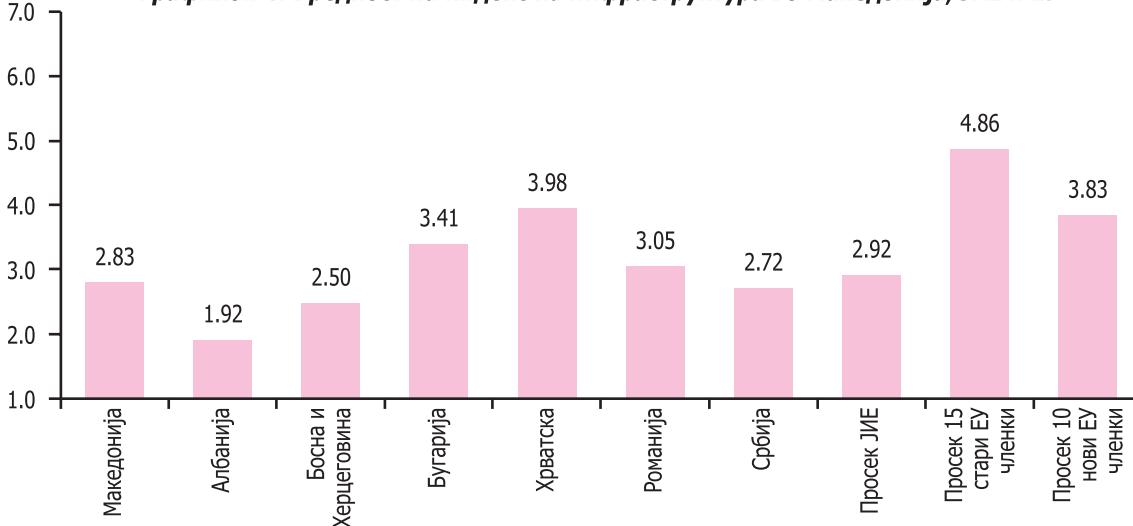
V.2.2. Втор столб - Инфраструктура

За столбот на инфраструктура Македонија ја има втората најлоша оценка од сите девет столба и е рангирана на 82 место што значи дека нејзината инфраструктура е во недоволно конкурентна состојба во однос на другите земји во светот. Бизнис елитата притоа изразува одредена резерва кон квалитетот на електричната енергија (ранг 67 од 125), железничката инфраструктура (ранг 69) и квалитетот на патиштата (ранг 69). Состојбата говори во прилог на спроведување стратегија за постигнување енергетска ефикасност, инвестирање во нови енергетски производни објекти, гасификацијата и постигнување поголем развој на железничката и патна инфраструктура. Очекувано, неразвиената авио-транспортна инфраструктура, односно малиот број конекции со светот (ранг 109) како и непостоењето на воден транспорт се дополнителните слабости на македонската инфраструктура. Идентификуваната позитивност во овој столб е расположивоста на телефонските линии (ранг 50) по бројот на телефонски линии на 100 жители.

Табела 9: Вредности на составните елементи на вториот столб - Инфраструктура

	2005		2006	
	Вредност на индекс	Ранг	Вредност на индекс	Ранг
Инфраструктура	2,93	79	2,83	82
• Општ квалитет на инфраструктура	2,90	81	2,80	80
• Квалитет на железничка инфраструктура	2,30	64	2,20	69
• Квалитет на пристаништна инфраструктура	2,00	103	1,80	113
• Квалитет на авио транспортна инфраструктура	3,30	100	2,90	109
• Квалитет на снабдување со електрична енергија	4,30	68	4,30	67
• Телефонски линии	2,87	47	2,88	50

Графикон 4: Вредност на индекс на инфраструктура во Македонија, ЈИЕ и ЕУ



Според рангирањето на СЕФ, Македонија има подобра инфраструктура од Србија, Босна и Херцеговина и Албанија, додека заостанува зад трите земји од ЈИЕ кои се понапред во процесот на пристапување кон ЕУ. Повторно, Хрватска е земја со најдобра инфраструктура помеѓу земјите од ЈИЕ (ранг 51), додека Албанија се карактеризира со една од најлошите инфраструктури воопшто во светот (ранг 121).

Препораки

1. Давање под концесија на двата аеродроми во Македонија со што ќе се елиминира политичкото влијание врз менаџментот и ќе се подобри управувањето со нив;
2. Либерализирање на авиотранспортот со цел да се зголеми бројот на авиокомпании кои летаат за Скопје, а особено привлекување на интересот на економичните компании;
3. Либерализирање на фиксната телефонија и отворање на пазарот за влез на трет мобилен оператор;
4. Инвестирање во нови производствени капацитети во енергетиката, како и целосно поврзување со електричните мрежи на соседните земји;
5. Реструктуирање на Јавното претпријатие Македонски Железници и инвестиции во патната и железничката мрежа при што ќе се привлечат и приватни инвеститори.
6. Давање под концесија/изградба на патните коридори VIII и X.

V.2.3. Трет столб - Макроекономија

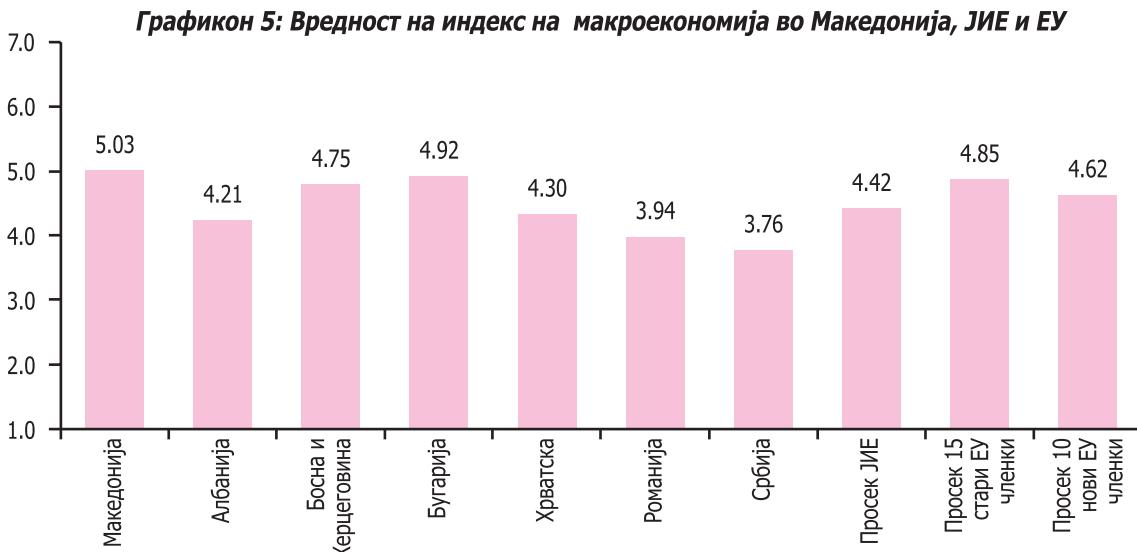
Макроекономската стабилност е најсилната конкурентна предност на Македонија. Инфлацијата веќе десет години се држи на ниво карактеристично за развиените економии (2 место од 125), буџетскиот дефицит во последните неколку години е околу нулата (ранг 36 од 125), јавниот долг е на релативно ниско ниво од 39,0% од БДП (ранг 36 од 125). Ништо полоша не е ниту состојбата со каматната маргина пресметана како разлика помеѓу просечната активна и пасивна каматна стапка каде што Македонија се наоѓа на 59 место во друштво со Белгија и Австралија. Наспроти повремените поплаки на дел од јавноста за преценетоста на курсот на денарот, статистичките податоци покажуваат дека тој придонел за благо подобрување на конкурентноста рангирајќи ја земјата на 56 место. Единствените слаби точки во овој столб се ниската стапка на национално штедење од 17,2% што ја рангира Македонија на 81 место и слабиот економски раст кој се рефлектира во силните очекувања на бизнис заедницата за рецесија во економијата (119 место од 125).

Табела 10: Вредности на составните елементи на третиот столб - Макроекономија

	2005		2006	
	Вредност на индекс	Ранг	Вредност на индекс	Ранг
Инфраструктура	5,14	22	5,03	30
• Владин суфицит/дефицит	5,13	28	2,85	36
• Ниво на национални заштеди	4,24	90	4,32	81
• Инфлација	7,00	5	7,00	2
• Распон на каматни стапки	6,85	65	6,86	59
• Владин долг	6,36	20	6,02	36
• Реален ефективен курс	3,40	57	3,19	56

Македонија е убедливо најдобро рангирани земја во ЈИЕ (ранг 30) според макроекономската стабилност. Тоа е резултат на долгогодишното градење на кредитабилитетот на централната банка, високото ниво на нејзина независност, конзервативната фискална политика, како и дисциплинираното следење на препораките

од ММФ. Прудентната макроекономска рамка е скапо стекната придобивка која креира конкурентни предности за македонската економија.



Препораки

1. Одржување на ниска инфлација и стабилен курс на денарот;
2. Порационално менаџирање со буџетските расходи кон поефикасна буџетска структура, односно поголем дел за капитални расходи. Тоа треба да доведе до намалување на вкупното даночно оптоварување без притоа да се зголеми буџетскиот дефицит. На тој начин ќе се зголеми штедењето на приватниот сектор;
3. Елиминирање на структурните слабости кои што влијаат врз каматните маргини и во таа насока поттикнување на влезот на нови странски банки во земјата, што треба да доведе до поголема конкуренција;
4. Подобра комуникација помеѓу владата и приватниот сектор, на креирање синергетски ефекти и поттикнување оптимизам кај деловната заедница.

V.2.4. Четврти столб - Здравство и основно образование

И покрај тоа што Македонија има највисок резултат кај столбот на здравствена заштита и основно образование во однос на сите девет столба, сепак треба да се има предвид дека тој опфаќа некои основни придобивки на модерното живеење. Оттука, добриот резултат треба да се сфати како успех во борбата со маларијата (ранг 1 од 125), туберкулозата (ранг 41) и сеуште ниската присутност на ХИВ (ранг1). Но тоа во никој случај не треба да се поистовети со квалитетот на здравствениот систем. Напротив, послабите резултати за вредноста на индексите на смртноста кај доенчињата и очекуваната должина на животот укажуваат дека здравствениот систем во Македонија е релативно неефикасен.

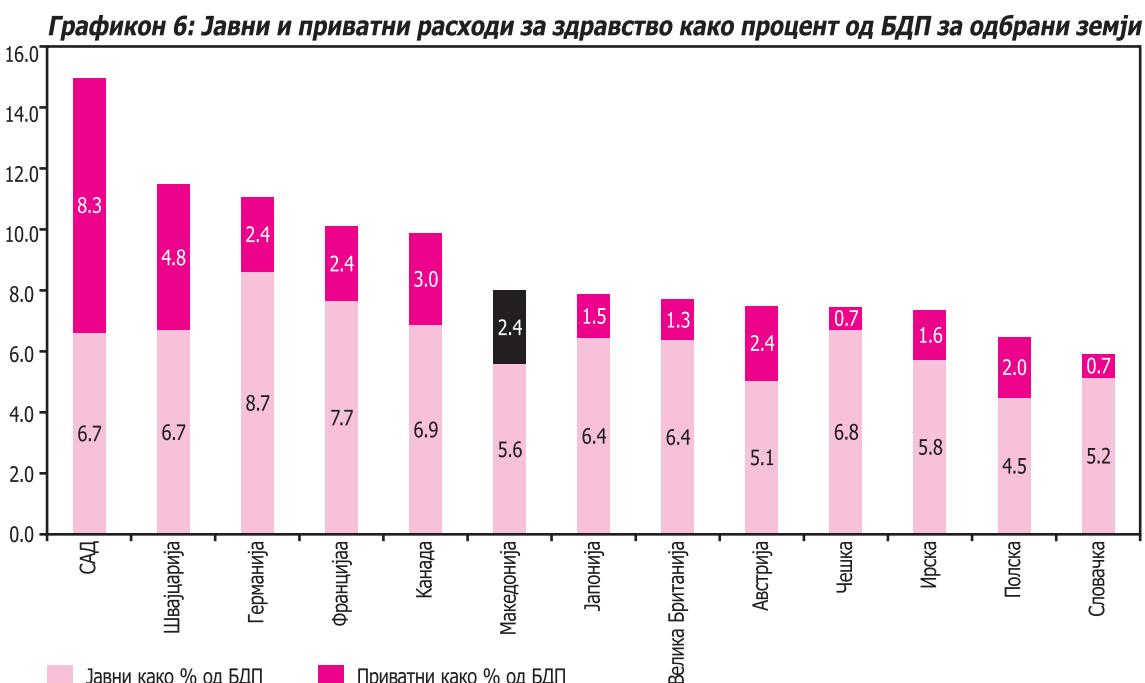
Структурата на јавна потрошувачка во период од 1990-2003 (без владина потрошувачка за општи потреби) во Македонија била таква што повеќе од 55 % од јавна и приватна потрошувачка за здравство, социјала и образование оделе за здравствениот сектор. Расходите за здравството во периодот на транзиција се прикажани во следната табела.

**Табела 11: Расходи за здравство како процент од БДП**

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Здравство	6,3	7,7	6,7	6,1	6,4	7,0	7,5	6,8	7,0	7,0	7,0	7,7	6,6	8,0
Домаќинства	0,7	2,9	1,1	0,9	1,9	2,0	2,2	1,8	2,0	2,0	2,5	2,2	1,9	2,4
Јавна потрошувачка	5,7	4,7	5,6	5,1	4,5	5,0	5,3	4,9	5,0	5,0	4,5	5,5	4,7	5,6

Извор: Државен завод за статистика. Пресметки на ЦЕА

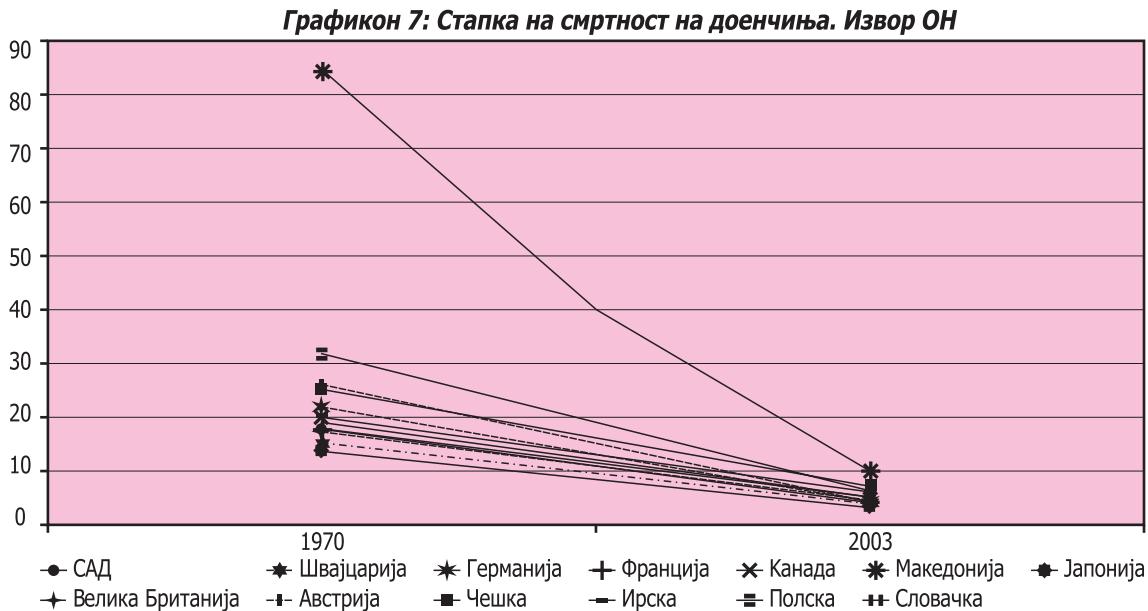
Во споредба со други држави произлегува дека Македонија алоцира значителни финансиски ресурси во здравствениот систем (графикон 6). Просекот за ЕУ е 6,5 % од БДП за 2004 година.



Релативно високите алоцирани ресурси за здравствениот систем во Македонија би требало да се споредат со поволностите што тие потрошени средства ги носат по здравјето на граѓаните. Крајната цел е долг и здрав живот така што овде користи ќе ја мериме преку стапката на смртност кај доенчињата и просечниот животен век.

Од графиконот 7, може да се види дека во 70-те години од минатиот век смртноста била доста висока и изнесувала преку 80 на 1000 доенчиња. Иако од избраните земји Македонија имала најголем напредок, сепак во 2003 година смртноста е повисока од 10 на 1000 доенчиња и е повеќе отколку во избраните земји од графикот. Имајќи предвид дека во 1990 година смртноста кај доенчињата била 33, од 1990 година со почетокот на транзицијата забавен е трендот на намалувањето на смртноста. За Македонија, Милениумските цели ја поставуваат целта за смртност кај доенчињата под 11 до 2015 година.





Просечното траење на животот е друг индикатор по кој може да се мери користа од алоцираните ресурси за здравствениот систем. И овој индикатор укажува на неефикасност во македонскиот здравствен систем. Додека просечното траење на животот во ЕУ 15 е 79, тој во Македонија е 74 иако трошиме за здравство во просек повеќе како процент од БДП од овие земји (графикон 8).



Здравството е сложена материја која од економски аспект е подложна на асиметрични информации, проблеми на регулација, недостаток на конкуренција, политичка економија, лоби групи и така натаму.

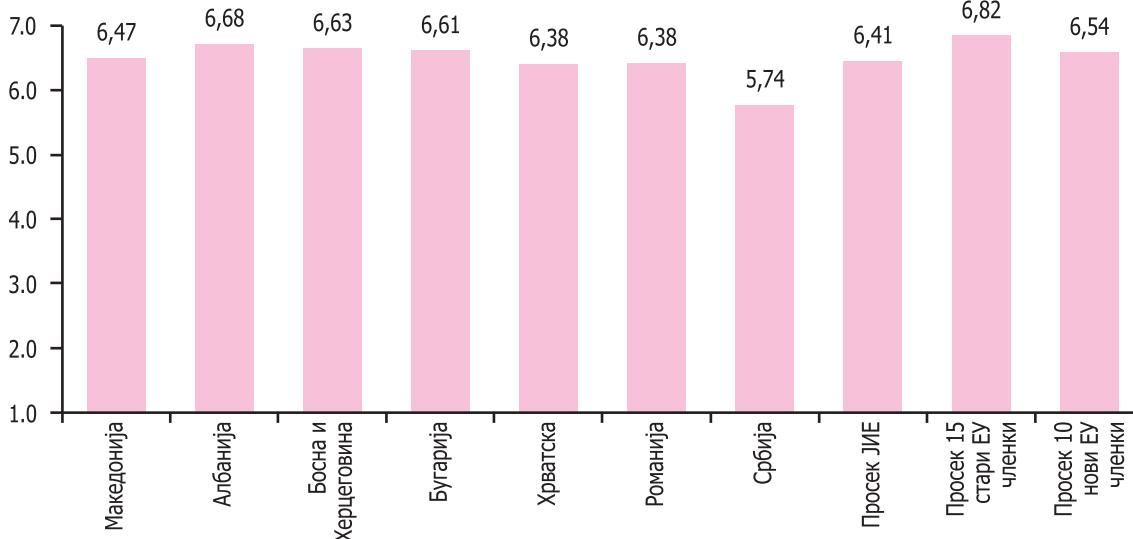


Табела 12: Вредности на составните елементи на четвртиот столб - Здравство и основно образование

	2005	2006		
	Вредност на индекс	Ранг	Вредност на индекс	Ранг
Здравство и основно образование	6,56	72	6,47	54
1. Здравство				
• Деловно влијание на маларија (среден рок)	5,70	84	5,51	88
• Деловно влијание на туберкулоза (среден рок)	5,40	81	5,17	87
• Деловно влијание на ХИВ/СИДА (среден рок)	5,10	71	4,64	80
• Смртност кај деца	6,55	49	6,57	52
• Очекувана должина на живот	5,70	51	5,70	53
• Застапеност на туберкулоза	6,77	41	6,79	41
• Застапеност на маларија	7,00	1	7,00	1
• Застапеност на ХИВ	6,98	5	7,00	1
2. Основно образование				
• Бруто/нето упис во основните училишта	3,63	96	6,32	65

Во таа насока е и 65-то место на Македонија според стапката на опфатеност во основното образование. Релативноста на овие бројки особено доаѓа до израз при споредбата со другите земји од ЈИЕ каде што Македонија заостанува зад Бугарија, Албанија и Босна и Херцеговина, а е пред Хрватска, Романија и Србија и Црна Гора.

Графикон 9: Вредност на индекс на здравство и основно образование во Македонија, ЈИЕ и ЕУ



Препораки

- Подобрување на ефикасноста на менаџирањето на финансите во здравството;
- Воведување на информатика во основното образование;
- Реформи во здравствениот систем во насока на обезбедување на поширока палета на опции во однос на здравственото осигурување со формирање на приватен фонд за здравствено осигурување;



4. Врзување на правото на социјална помош со редовно посетување на основното образование и редовно одење на лекарски прегледи и вакцинацији. На овој начин ќе се поттикне поголем опфат во основното образование на децата од претежно сиромашни рурални семејства и ромските деца и ќе се зголеми здравствената превенција. Оваа мерка не само што може да ја подобри состојбата со овој столб на краток рок, туку и ќе има долгорочно влијание врз намалување на социјалната исклученост.

V.3. Подиндекс на зголемувачи на ефикасноста

Ќај подиндексот на зголемувачите на ефикасноста, Македонија оствари подобрување на конкурентноста со зголемување на вредноста од 3,32 во 2005 година на 3,47 во 2006 година. Истовремено, таа го подобри рангирањето за 1 место.

Во однос на останатите земји од ЈИЕ, Македонија е подобра единствено од Босна и Херцеговина и Албанија. Хрватска повторно е најдобро рангирана земја, додека Албанија е најслабо рангирана во групата на ЈИЕ.

Табела 13: Рангирање и вредност на Подиндексот на зголемувачи на ефикасноста на Македонија, земјите од ЈИЕ и ЕУ

	Подиндекс на зголемувачи на ефикасноста	Ранг во 2006	V столб Високо образование и обука	Ранг во 2006	VI столб Пазарна ефикасност	Ранг во 2006	VII столб Технолошка подготвеност	
	Ранг	Индекс						
Македонија	80	3,47	66	3,96	91	3,74	91	2,71
Албанија	99	3,12	92	3,24	109	3,55	104	2,56
Босна и Херцеговина	93	3,22	86	3,44	93	3,69	108	2,52
Бугарија	70	3,67	62	4,05	90	3,75	68	3,21
Хрватска	52	4,07	44	4,43	68	4,11	47	3,68
Романија	55	3,99	50	4,34	76	4,03	49	3,59
Србија	72	3,63	61	4,09	97	3,66	73	3,16
Просек ЈИЕ	74	3,60	66	3,94	89	3,79	77	3,06
Просек 15 стари ЕУ членки		5,15		5,36		4,92		4,98
Просек 10 нови ЕУ членки		4,66		4,84		4,44		4,38

V.3.1. Петти столб - Високо образование и обука

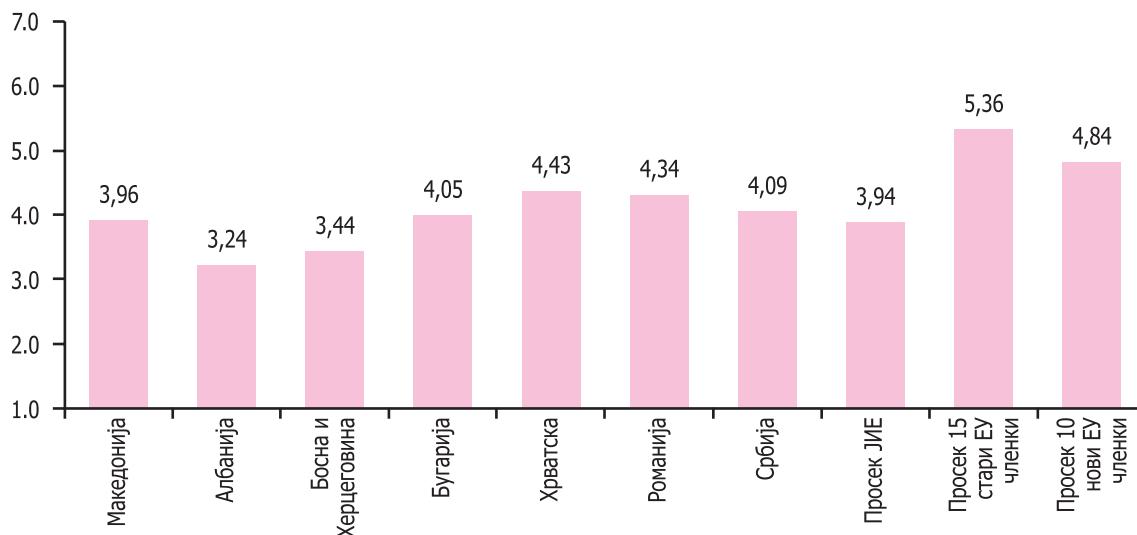
Со оценка од 3,96 Македонија го зазема 66 место во однос на конкурентноста на високото образование и обуката. Притоа, таа оствари благ пораст на вредноста на овој столб од 3,91 во претходната година.

Деловната елита во земјата има прилично високо мислење за квалитетот на образованиот систем (ранг 43), квалитетот на програмите по математика и наука (ранг 40), како и квалитетот на јавното образование. Нешто послаба е ситуацијата со инвестирањето во обуката на вработените од страна на работодавачите (ранг 69) и стапките на упис во средно и високо образование (ранг 65). Македонија најмногу заостанува во поглед на достапноста на квалитетни школи за менаџмент (ранг 85) и расположивоста на специјализирани обуки и истражувања (ранг 87).

Табела 14: Вредности на составните елементи на петтиот столб - Високо образование

	2005		2006	
	Вредност на индекс	Ранг	Вредност на индекс	Ранг
Високо образование и обука	3,91	62	3,96	66
1. Ниво на образование				
• Бруто упис во средношколските установи	3,74	61	4,26	65
• Бруто упис во високошколските установи	2,87	65	2,87	65
2. Квалитет на образовниот систем				
• Квалитет на образовниот систем	3,90	46	4,02	43
• Квалитет на образование по математика и природни науки	4,30	50	4,62	40
• Квалитет на школи за менаџмент	3,60	71	3,57	85
3. Обука на работно место				
• Достапност на услуги за специјализирано истражување и обуки во земјата	3,50	70	3,33	87
• Обем на обука на персонал	3,30	74	3,47	69

И покрај релативно подобрите резултати во овој столб, Македонија повторно е подобра единствено од Босна и Херцеговина и Албанија. Другите земји од ЈИЕ се значително поконкурентни во областа на високото образование и обуката.

Графикон 10: Вредност на индекс на високо образование и обука во Македонија, ЈИЕ и ЕУ

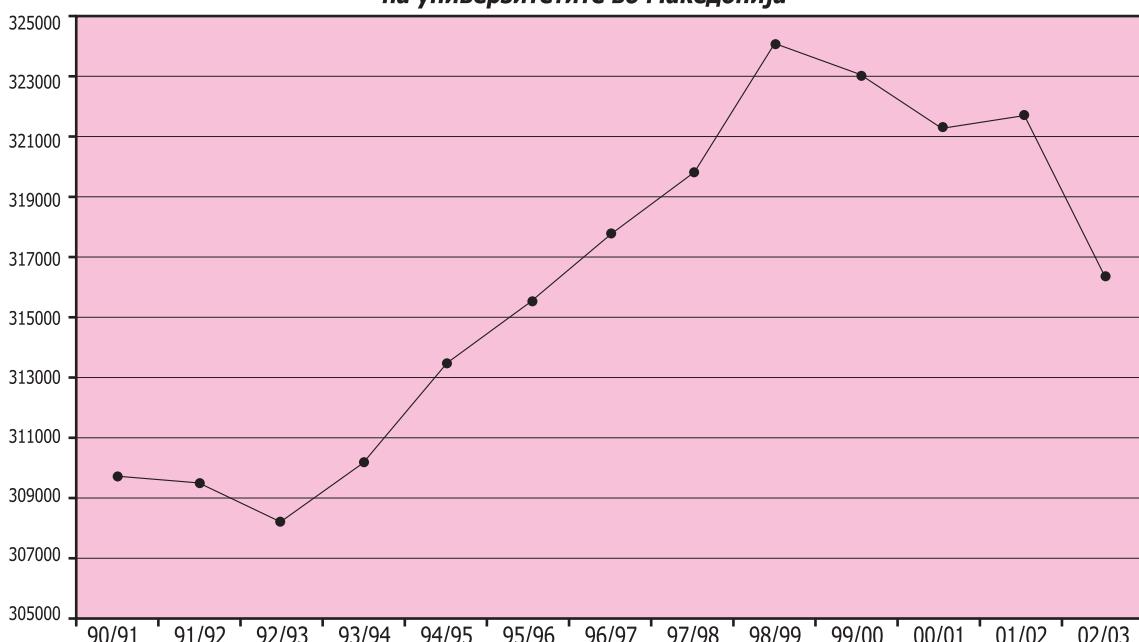
Падот на индустриското производство во Македонија ја намали мотивираноста за порано вработување и ја зголеми стапката на поврат на високото образование, при што работната сила се помести од секторите со ниска додадена вредност/ниски плати кон образовниот сектор. Оттаму, бавниот напредок во реструктуирањето и бавниот економски раст ги намалија трошоците за можности за натамошно образование и би можеле и натаму да ја намалуваат стапката на учество во пазарот на труд во Македонија.

Следниот графикон покажува дека во текот на академските години 1991-2003 се зголемуваја меѓу активните и дипломираните студенти и дека младите преминуваат од учество во реалниот сектор кон создавање на човечки капитал. Ова е добра инвестиција за иднина и би можела да придонесе за решавањето на проблемот на тесно грло што би можел да се јави доколку со забрзувањето на економскиот раст се зголеми побарувачката за квалификувана работна сила. Кога работникот преминува од сектор во кој акумулирал одредени квалификации во нов сек-

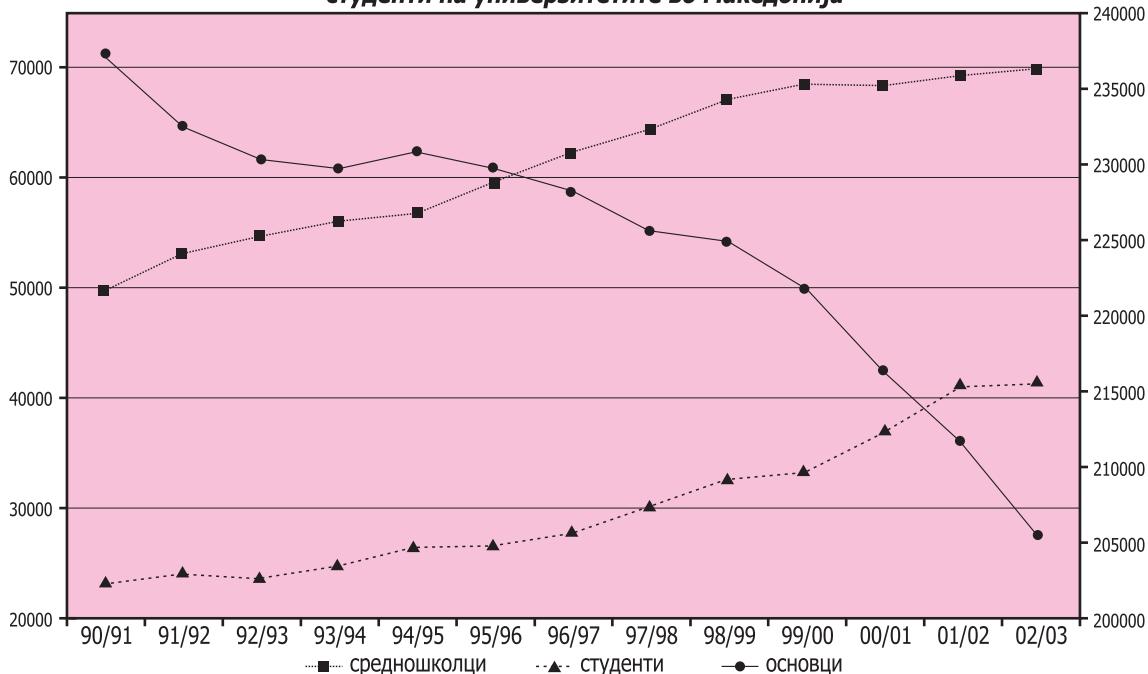
тор кој не е компатибilen со тие квалификации, може да се очекува работникот да плати доплата за обука на самото работно место преку пониска реална плата. Ова би можело да е уште една причина зошто помладите Македонци преминуваат во секторот на производство на човечки капитал. На пример, во 2001 бројот на студенти од Македонија запишани на универзитетите во САД се зголеми за 20% во однос на 2000 година.

Концентрацијата на невработените кои се млади и лица со пониско образование би можела да сугерира премин од македонскиот пазар на труд кон производство на човечки капитал. Наредниот графикон покажува како се зголемува бројот на активни ученици и студенти во производството на секундарно и универзитетско образование, додека основното образование бројно се намалува. Меѓутоа, ние се уште ги немаме повнимателно проучено демографските детерминанти на овие наоди.

Графикон 11: Активни студенти минус дипломирани студенти на универзитетите во Македонија



Графикон 12: Активни студенти минус дипломирани студенти на универзитетите во Македонија





Дури и со растечкиот број на студенти Македонија има низок дел на студенти од населението во споредба со ЕУ-25, ЕУ-15, Бугарија, Романија и Хрватска, и понисок број на дипломирани во теоретската возраст на дипломирање (20-29 години).

Табела 15: Дел на студенти (ISCED5-6 според ЕУРОСТАТ) од населението

	2003	2004
ЕУ 25	3,7%	3,8%
ЕУ 15	3,6%	3,6%
БГ	2,9%	2,9%
ХР	2,7%	2,8%
РО	3,0%	3,2%
МК	2,3%	2,3%

Извор: Еуростат.

Табела 16: вкупно дипломирани (ISCED5-6) на 1000 население на возраст 20-29.

	2003	2004
БГ	41,2	40,3
ХР	27,7	30,1
РО	39,3	42,7
МК	14,3	16,2

Извор: Еуростат.

Дел од слабите резултати во високото образование би можел да е одраз на ниското ниво на инвестиции, но треба да се внимава со причинско-последичната врска бидејќи и нискиот квалитет на наставниот кадар може да предизвика демотивираност за инвестирање во високото образование. Наредните табели ги прикажуваат расходите за образование како % од БДП и структурата на јавните расходи во Македонија според функција. Тие покажуваат дека во Македонија процентот на расходи од БДП за терциарно ниво на образование е понисок во 2003 година отколку во 2002, но тие всушност се зголемени на сметка на делот на јавната администрација во вкупните јавни расходи.

Табела 17: Вкупни расходи за терцијарно ниво на образование како% од БДП; (ИСЦЕД 5-6)

	2003	2004
ЕУ 25	1,13	1,15
ЕУ 15	1,13	1,16
БГ	0,83	0,84
ХР	0,68	0,86
РО	0,70	0,68
МК	0,55	0,51

Извор: Еуростат.

Табела 18: Структура на јавни расходи според функција

	2001	2002	2003
Образование	14,4	16,2	18,2
Здравство	23,2	22,4	26,2
Јавна администрација	59,0	57,5	51,8
Друго	3,3	3,9	3,9

Извор: Државен завод за статистика.

Препораки

1. Поголеми вложувања од буџетот во образованието, науката и истражувањата;
2. Воведување на адаптирани курикулуми во образовниот систем согласно развојните потреби на деловната заедница;
3. Поддршка на посебни програми за обука во приватниот сектор;
4. Зголемување на јавната свест за потребата од системот на т.н. доживотно учење;
5. Воведување на задолжително средно образование.

V.3.2. Шести столб - Ефикасност на пазарите

Ефикасноста на пазарите, односно шестиот столб, е од суштинска важност во обезбедувањето на најефикасна и најпродуктивна алокација на стоките, работната



сила и финансиските средства (трите под-столбови) во дадена економија. Во случајот на **пазарот на стоки**, главниот инструмент во постигнувањето на ефикасност на пазарот е одржувањето на здраво ниво на конкуренција за производите и услугите, при истовремено држење на економските дисторзии на минимум. Во случајот на **пазарите на работна сила**, ефикасноста и флексибилноста се од клучна важност во обезбедувањето на најдобро алоцирање и искористување на работната сила. И на крајот, ефикасните **финансиски пазари** обезбедуваат инвестирање на расположивиот капитал на најефикасен и најпродуктивен начин, при што на фирмите им се обезбедува пристап до капиталот што им е потребен за да ја развиваат својата стопанска дејност.

V.3.2.1 Пазар на стоки

Кај овој под-столб, се земаат предвид трите главни компоненти во мерењето на ефикасноста на пазарот на стоки. Прво, се оценува отвореноста на пазарите. Со ограничувањето на пречките за влез и излез, какви што се државните монополи или дозволи, конкуренцијата ги истуркува непродуктивните фирмии од пазарот, и со тоа ја зголемува целокупната продуктивност на економијата. Второ, се проценува нивото на дисторзивна владина интервенција на пазарот, бидејќи придружните несакани ефекти од регулаторните инструменти треба да се држат на минимум. Трето, се мери големината на пазарот што им е на располагање на учесниците во економијата, затоа што колку е поголем пазарот, толку поинтензивна е и конкуренцијата.

Табелата што следи ги дава показателите, т.е. факторите што го сочинуваат овој Индекс, резултатите во рангирањето и во вредностите на подиндексите за Македонија за годините 2005 и 2006.

Табела 19: Вредности на составните елементи на шестиот столб - Ефикасност на пазарите (Пазар на стоки)

	Вредност на индекс 2005	Ранг 2005	Вредност на индекс 2006	Ранг 2006
Ефикасност на пазарите	3,47	97	3,47	91
Ефикасност на пазарот на стоки				
1. Дисторзии	3,32		3,50	
Трошоци за спроведување на аграрна политика	3,40	72	3,46	76
Ефикасност на правно-законска рамка	2,40	105	2,91	96
Степен и ефект на оданочување	2,50	97	2,85	88
Број на процедури при започнување на бизнис	3,12	84	3,12	94
Време потребно за да се започне бизнис	5,17	70	5,17	81
2. Конкуренција	2,02		2,10	
<i>A. Домашна конкуренција</i>	2,37		2,56	
Интензитет на домашната конкуренција	3,70	106	4,3	90
Ефикасност на анти-монополската политика	2,90	99	2,8	109
<i>B. Странска конкуренција</i>	1,66		1,63	
Увоз	2,74	25	2,70	30
Силно присуство на трговски бариери	4,00	84	4,30	66
Ограничувања во однос на сопственост на странски лица	4,00	105	4,20	108
3. Големина				
<i>B. Странски пазари (извоз)</i>	2,02	63	2,09	58

Ако се направи споредбена анализа со 2005 година, се забележува дека ефикасноста на пазарот во Македонија општо земено покажува мало подобрување, што се гледа и во повисокото рангирање, односно скокот од 97 на 91 место. Факторите што се рангираат најниско се делотворноста на антимонополската политика (ранг 109), ограничувањата на странската сопственост (ранг 108) и ефикасноста на правно-законската рамка(ранг 96). Некои од проблемите во споредба со 2005 и натаму остануваат неразрешени, иако има извесни позитивни промени, но тие проблеми се уште претставуваат конкурентни слабости на Македонија; меѓу нив се интензитетот на домашната конкуренција (ранг 90), странските пазари (извозот - ранг 58) и степенот и ефектот на оданочувањето (ранг 88). Проблемите со правната рамка и антимонополската политика и натаму имаат големо негативно влијание врз пазарите со стоки, што пак ги одбива потенцијалните клиенти што сакаат да влезат на овој пазар. Покрај тоа, времето и бројот на процедурите потребни за да се започне бизнис негативно влијаат во оваа смисла, но системот "се на едно место" кој почна да функционира во почетокот на 2006 година во голема мерка ги отстранува овие проблеми.

Препораки

1. Реформи во правосудниот систем за да може правниот систем правилно да функционира и законите да се спроведуваат без никакви исклучоци. Во оваа насока треба да се спомнат соодветните казни за прекршоци во однос на антимонополската политика.
2. Измени во Законот за заштита на конкуренцијата. Условите за нотифицирање за здружување на фирмии треба да се усогласат. Понатаму, дефиницијата за професионална тајна треба да се ревидира, за да се избегнат секакви проблеми што би можеле да произлезат од таа дефиниција.
3. Решавање на проблемот со недостигот на доволен административен персонал на Комисијата за заштита на конкуренцијата (КЗК) којшто ја ограничува нејзината способност соодветно да ги извршува своите задачи. Од петте членови на КЗК, само двајца се редовно вработени.
4. Институционалниот капацитет на КЗК треба итно да се засили со поддршка за едукација и обука, како и со градење на процедури и механизми за институционална комуникација меѓу КЗК, секторските регулатори, субјектите во владата и потрошувачките асоцијации. Покрај тоа, треба да се зајакнат истражните постапки, да се изградат јасни насоки и толкувања на законот за конкуренција, и да се унапреди транспарентноста и одговорноста преку ширење на информации, кампањи за подигнување на јавната свест и објавување во јавноста на решените случаи и донесените одлуки.
5. Промоција на легислативните и другите поволности, со цел привлекување на странски инвеститори, а во истата насока би требало да се направат и некои даночни ослободувања.
6. Индиректната помош од државата води до значителни дисторзии во конкурентната позиција на претпријатијата на пазарот. Тие се јавуваат во облик на акумулирани заостанати долгови за даноци и социјални придонеси. Индиректната помош од државата треба да се сведе на минимум.
7. Листата на стоки кај трговската интеграција не треба да биде сконцентрирана само на неколку ценовно чувствителни производи, односно самата трговска размена треба да опфати поширок асортиман на производи со различна ценовна чувствителност.

8. Државната легислатива не прави разлика меѓу постојано и привремено давање на услуги. За да се осигури компатибилност со *acquis*, треба детално да се преиспита системот на издавање на дозволи/овластувања во поглед на целите, опфатот и практичната примена. Сите некомпатибилни мерки ќе треба да бидат изменети или анулирани.

V.3.2.2 Пазар на труд

Ефикасноста на пазарот на труд се мери со фактори какви што се соработка во односите работодавач-вработени, и флексибилноста на работодавачите при вработувањето и отпуштањето и при определувањето на платите на своите вработени. Еднакво важно е и до кој степен платата е поврзана со продуктивноста на работникот, и дали е обезбеден еднаков третман на жените и мажите во деловното опкружување.

Индексот на глобална конкурентност ја дава следната состојба во поглед на ефикасноста на пазарот на труд во Македонија:

Табела 20: Вредности на составните елементи на шестиот столб - Ефикасност на пазарите (Пазар на труд)

	Вредност на индекс 2005	Ранг 2005	Вредност на индекс 2006	Ранг 2006
Ефикасност на пазарот				
Ефикасност на пазарот на труд	3,77		4,10	
1. Флексибилност	4,17		4,47	
Практики при вработување и отпуштање	3,30	84	4,04	57
Флексибилност во определувањето на платите	5,50	40	5,68	32
Соработка во односите работодавач-вработен	3,70	102	3,70	117
2. Ефикасност	3,38		3,72	
Потпирање врз професионален менаџмент	3,20	109	3,31	118
Плати и продуктивност	3,80	64	4,00	62
Одлевање на кадри	2,10	109	2,27	109
Вработеност на жени во приватниот сектор	4,40	79	5,26	20

Македонија покажува значителни подобрувања во сферата на пазарот на труд. Најпроблематичните прашања се однесуваат на вработувањето на роднини, наместо професионални менаџери (ранг 118), потоа судирите во односите работодавач-вработени (ранг 117) и, се разбира, одливот на кадри (ранг 109). Сите овие проблеми негативно влијаат врз работната сила и придонесуваат за поголемо одлевање на кадрите што, пак, разбирливо, негативно влијае на состојбата во матичната земја каде што квалитетот и вештините не се решавачки мерила во процесот на вработување. Мали подобрувања се регистрирани во практиките на вработување и отпуштање, во флексибилноста при одредувањето на платите и во врската плата-продуктивност. Суштински подобрувања имаме во вработувањето на жените во приватниот сектор, каде што се рангираме на 20 место меѓу 125 земји.

Препораки

- Процесот на вработување/отпуштање треба да се засновува врз знаење и вештини.
- Елиминација на приватните интереси при вработување на управни профили на кадри.
- Ангажирање на проекти што ќе ги поврзат образовните институции со фирмите, за да може да го намалиме одливот на кадри и да дадеме можност на новата работна сила да се докаже себеси во практика.

V.3.2.3. Финансиски пазар

Тука се мери до кој степен софицицираните финансиски пазари обезбедуваат капитал за деловни инвестиции од извори какви што се: кредит од здрав банкарски сектор, пазари на хартии од вредност што добро функционираат, или слободен капитал за инвестирање. Вклучен е уште еден индикатор за да се опфати солидноста на банкарскиот сектор, со оглед на врските меѓу ефективното финансиско посредување, вработувањето и растот. Здравиот финансиски сектор се повеќе се гледа како клучен елемент на институционалната инфраструктура во основата на секоја растечка економија.

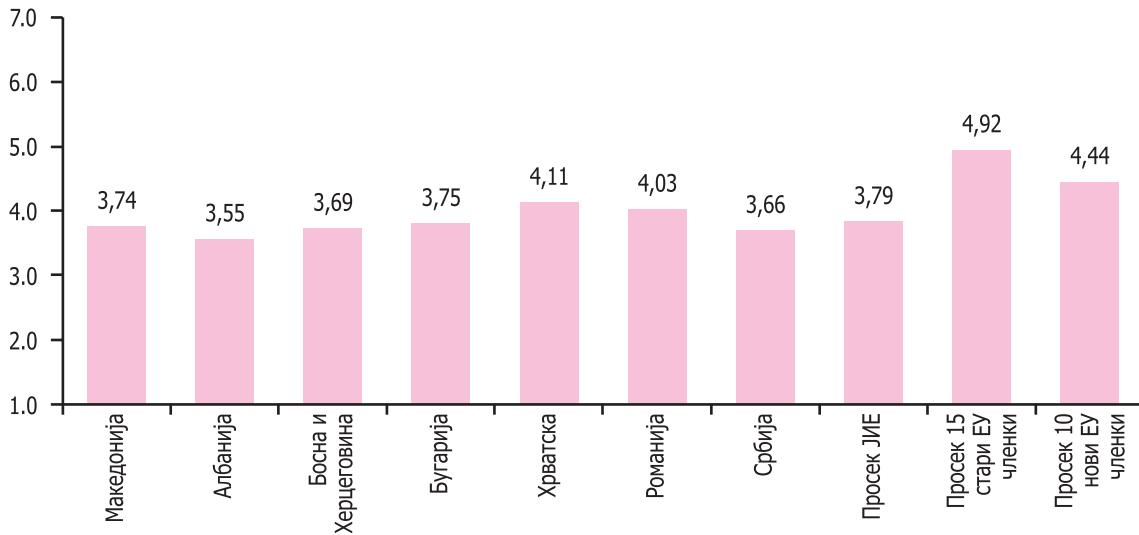
Индексот на глобална конкурентност ја дава следнава состојба во поглед на ефикасноста на финансискиот пазар во Македонија:

Табела 21: Вредности на составните елементи на шестиот столб - Ефикасност на пазарите (Финансиски пазар)

	Вредност на индекс 2005	Ранг 2005	Вредност на индекс 2006	Ранг 2006
Ефикасност на пазарот				
Финансиски пазари: Софицицираност и отвореност	3,42		3,61	
Софицицираност на финансискиот Пазар	2,80	90	2,95	87
Лесен пристап до кредити	2,40	90	2,61	90
Достапност на слободен капитал за инвестирање (капитал за инвестирање)	3,50	42	3,57	44
Стабилност на банките	4,20	102	4,56	110
Пристап до домашен пазар на акции	4,20	79	4,33	76

Како што може да се види, софицицираноста на финансискиот пазар во Македонија е пониска од институционалните норми, а пристапот до кредити со добар деловен план и без залог е исто така на ниско ниво. Има мало несогласување меѓу резултатите и стварноста во Македонија во однос на достапноста на слободен капитал за инвестирање и солвентноста на банките. Иако се прават напори во сферата на олеснување на пристапот до слободен капитал за инвестирање, тој е се уште тешко достапен. Рангирањето на солвентноста на банките е оценето на прилично ниско ниво.

Графикон 13: Вредност на индекс на ефикасност на пазарите во Македонија, ЈИЕ и ЕУ



Препораки

1. Натамошна либерализација со овозможување на заинтересираните странски банки и филијали на странски банки да влезат на нашиот финансиски пазар.
2. Создавање на системски услови за намалување на каматните стапки, за да може да се финансираат поголем број проекти и со тоа да се активира потенцијалната економска моќ.
3. Олеснување на процесот на микро-кредитирање на мали и средни претпријатија.
4. Секторот осигурување и натаму е недоволно развиен и главно се фокусира врз не-животно осигурување. Надзорот врз секторот на осигурување и натаму е слаб, и не е воспоставено независно тело.
5. Некои недостатоци во финансискиот сектор и натаму остануваат, особено во поглед на стандардите на надзор во секторите банкарство и осигурување, па затоа е неопходно да се продолжи со развивањето и јакнењето на практиката на надзор врз банките, вклучително надзор во смисла на имплементацијата на Базел II и натамошни промени во законот за банките во согласност со *acquis*, особено со Директивата за адекватност на капиталот.

V.3.3 Седми столб - Технолошка подготвеност

Седмиот столб, технолошката подготвеност, ја мери агилноста со која дадена економија ги усвојува постојните и нови технологии за да ја подобри продуктивноста на своите индустриски гранки. Ова е особено важно затоа што технолошките разлики се посочени како објаснение за диференцијација во продуктивноста меѓу одделни земји. Всушност, последните години се повеќе се зголемува релативната важност што усвојувањето на технологии ја има за конкурентноста на дадени земји, со оглед на напредокот во ширењето на знаењето и се поголемото користење на информатичките и комуникациските технологии (ИКТ).

За да ја проценим технолошката подготвеност на земјите, ја мериме достапноста на ИКТ и други технологии во дадена економија, како и агресивноста на фирмите во усвојувањето на тие нови технологии. Забележуваме, исто така, дека технолошко-интензивните странски директни инвестиции не само што водат кон големи подобрувања на продуктивноста и подобрувања на деловните процеси, туку имаат и повеќе други важни придржни ефекти, меѓу кои подобрувања во управувачката практика и позитивни ефекти во однос на човечкиот капитал, кога новите технологии ги мотивираат вработените да стекнуваат нови вештини. Истовремено, другите компании стануваат се посвесни за предностите од осовременувањето на технологијата, со позитивни последици за продуктивноста на секторот како целина.

Столбот на технолошката подготвеност на тој начин го надополнува столбот на иновации, описан во натамошниот текст, затоа што цели да ја унапреди постојната технолошка инфраструктура и оспособеноста на земјата да апсорбира технологии од домашно или странско потекло, додека столбот на иновации ја проценува способноста на дадена економија да произведува сосема нови технологии.

Индексот на глобална конкурентност ја дава следнава состојба во поглед на технолошката подготвеност во Македонија:

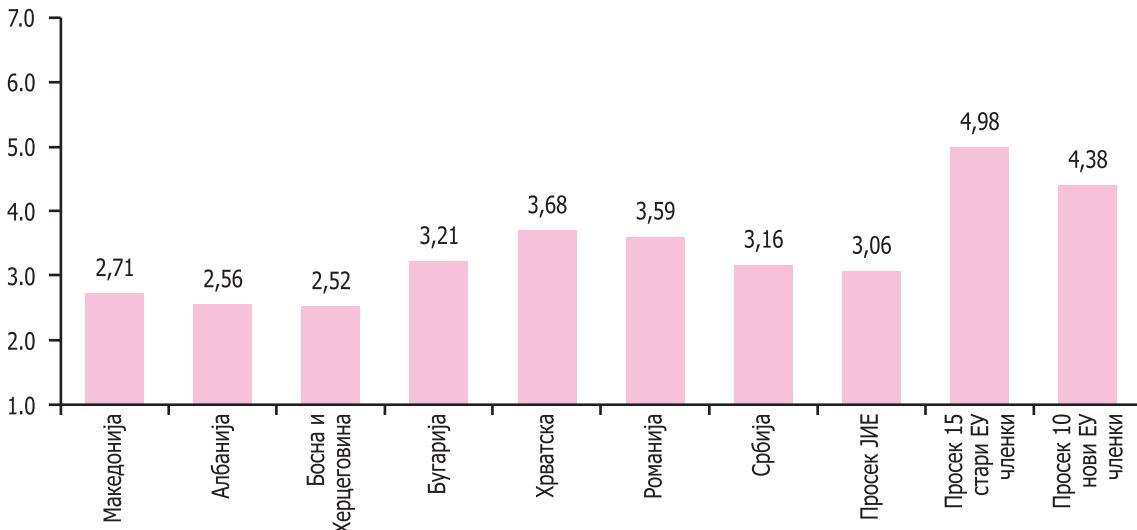
Табела 22: Вредности на составните елементи на седмиот столб - Технолошка подготвеност

	Вредност на индекс 2005	Ранг 2005	Вредност на индекс 2006	Ранг 2006
Технолошка подготвеност	2,58	88	2,71	91
Технолошка подготвеност	2,20	107	2,63	99
Усвојување на технологии на ниво на претпријатие	3,10	110	3,44	117
Закони во врска со ИКТ секторот	3,00	81	2,87	95
СДИ и трансфер на технологии	3,90	106	3,88	120
Мобилни телефони	2,87	51	3,06	53
Корисници на интернет	1,53	71	1,60	74
Персонални компјутери	1,45	61	1,48	63

Како што се гледа од табелата, ситуацијата во Македонија во поглед на технолошката подготвеност е прилично разочарувачка. Имаме незадоволувачки резултати во речиси секој аспект на технолошка подготвеност. Во однос на другите 125 земји можеме да речеме дека имаме добри резултати во сферата на мобилни телефони и персонални компјутери. Но меѓу факторите што во значителна мера влијаат на растот на дадена земја се СДИ и трансферот на технологии, како и усвојувањето на технологии на ниво на фирмa, каде што имаме многу ниски резултати, што не спуштаат на самиот крај на ранг листата. Технолошката подготвеност на нашите фирми и законите што се однесуваат на секторот за ИКТ се исто така конкурентни слабости на Македонија.

Како што може да се види од следниот графикон, регионот на ЈИЕ по себе не може да се посочи како регион со многу високо ниво на технолошка подготвеност, така што не заостануваме зад земјите во овој регион. Хрватска (3,67) и Романија (3,58) може да се издвојат како земји што имаат подобри резултати во овој поглед, но и тие значително заостануваат зад земјите членки на ЕУ.

Графикон 14: Вредност на индекс на технолошка подготвеност за Македонија, ЈИЕ и ЕУ



Препораки

1. Либерализирање на влезот на нови мобилни оператори во земјата, што може да повлијае на намалување на цените.
2. Намалување на цените за користење на интернет и подобрување на квалитетот на поврзувањето на интернет.
3. Продолжување со процесот на усвојување и спроведување на меѓународните стандарди за квалитет во производството и усулите.
4. Останува да се решат неколку важни прашања за да се исполнат почетните услови за либерализација на пазарот за ИТ, меѓу кои уредување на малопродажната тарифа, калкулација на трошоците, одвојување на сметките, број на провайдери (преносници) и регулирање на обезбедувањето на изнајмени линии. Истовремено Владата доцни со договорањето на ревизија на договорите за концесија, особено со тековниот оператор и со двета мобилни оператори.
5. Подобрување на интерната организираност и оспособеност на регулаторните органи со алокацијата на соодветни човечки ресурси за да може соодветно да ги вршат своите регулаторски функции.

V.4. Подиндекс на иновација и деловна софистицираност

Македонија во однос на подиндексот на иновација и деловна софистицираност остварува посебни резултати во однос на 2005 година, притоа заземајќи го 87 место. Ова се должи на поштите резултати во однос на деловната софистицираност (3,5) и иновациите (2,98), каде се јавува пад за 6 и 4 места, респективно, во однос на 2005 година.

Во однос на останатите земји од ЈИЕ, Македонија се наоѓа зад перформаните на значително подобрата Хрватска, Романија и Србија. Во однос на Бугарија имаме нешто посебни резултати, а најлоши перформанси во групата има Албанија.

Табела 23: Рангирање и вредност на Подиндексот на иновации и деловна софистицираност на Македонија, земјите од ЈИЕ и ЕУ

	Подиндекс на иновација и префинетост	Ранг во 2006	VIII столб Деловна софистицираност	Ранг во 2006	IX столб Иновации
	Ранг	Индекс			
Македонија	87	3,24	88	3,5	86
Албанија	121	2,57	115	3,1	125
Босна и Херцеговина	99	3,08	92	3,47	104
Бугарија	85	3,26	84	3,59	87
Хрватска	50	3,81	61	4,17	45
Романија	73	3,52	73	3,89	68
Србија	83	3,27	94	3,44	71
Просек ЈИЕ		3,25	87	3,59	84
Просек 15 стари ЕУ членки		5,03		5,48	
Просек 10 нови ЕУ членки		4,00		4,46	

V.4.1 Осми столб: Софистицираност на стопанските субјекти (бизниси)

Најголемиот број на досега разгледуваните аспекти на конкурентноста се однесуваат на опкружувањето во кое дејствуваат економските субјекти. Но работењето и продуктивноста на фирмата во голема мера зависат и од способноста на

водечките субјекти во фирмата ефикасно да ги менаџираат своите фирми. За да се опфати овој клучен аспект на конкурентноста, осмиот столб го проценува нивото на софицираност на водењето на бизнисот на фирмите во дадена економија. Ова е особено важно за продуктивноста на горниот крај на глобалниот ланец на вредност, и се мери со квантитетот и квалитетот на домашните снабдувачи, со степенот на развиеноста на процесите на производство, и со степенот до кој фирмите во земјата произведуваат најсофицирани производи. Едно поново истражување спроведено на Факултетот за економија на Лондон (London School of Economics) покажува дека разликите во квалитетот на менаџментот меѓу различните фирми се во тесна врска со разликите во нивната продуктивност.

Иако просторот во кој јавната политика би можела активно да ја унапредува софицираноста на водењето на бизнисот е прилично ограничен, искуството покажува дека јакнењето на географската концентрација на фирмите, како и на снабдувачи, води кон подобрено работење на фирмите. Географската близина одговара за хоризонтално и вертикално соработување меѓу фирмите, а тоа ја подобрува продуктивноста на фирмите. Подобрувањето на продуктивноста е резултат од подобриот пристап до специјализирани снабдувачи на сировини, репроматеријали и машини, достапност на соодветно остручени вработени, и развој на специјализирани знаења.

Индексот на глобална конкурентност ја дава следнава состојба во поглед на софицираноста на водењето на бизнисот во Македонија:

**Табела 24: Вредности на составните елементи на осмиот столб -
Деловна софицираност**

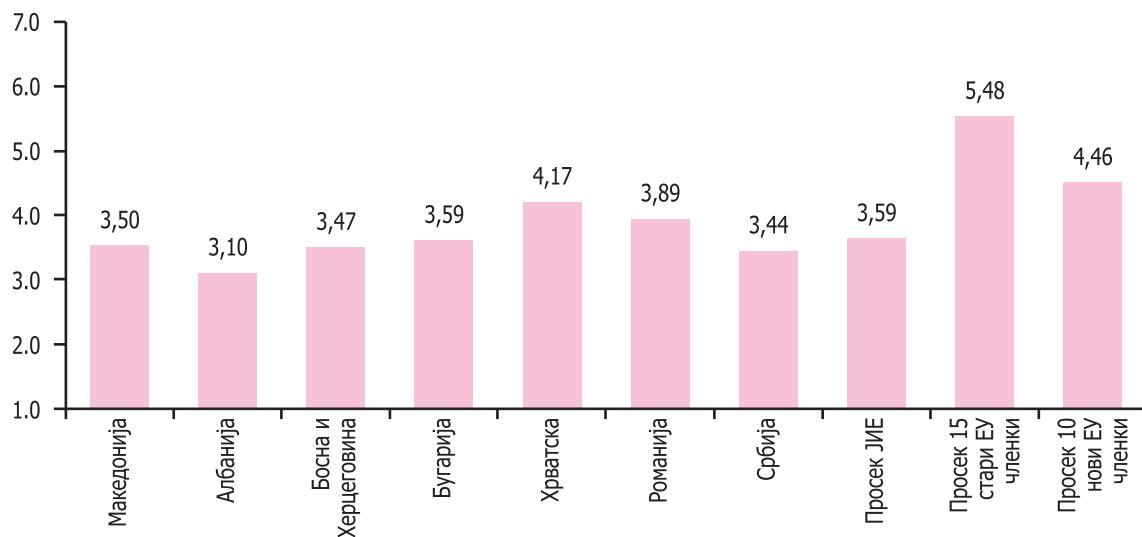
	Вредност на индекс 2005	Ранг 2005	Вредност на индекс 2006	Ранг 2006
Деловна софицираност	3,67	82	3,50	88
1. Мрежки и поддржувачки индустриси	4,10		3,89	
Квантитет на домашни снабдувачи	4,32	85	4,09	94
Квалитет на домашни снабдувачи	3,89	77	3,69	86
2. Софицираност на работењето и стратегиите на фирмите	3,24		3,11	
Софистицираност на процесот на производство	2,92	88	2,95	92
Обем на маркетинг	3,44	91	3,32	98
Контрола на меѓународна дистрибуција	3,81	66	3,68	90
Спремност да се делегираат овластувања	3,34	67	3,08	90
Природа на конкурентната предност	2,66	98	2,67	106
Присуство на синцир на вредност	3,25	72	2,99	88

Општо земено, она што може да се каже за софицираноста на бизнисот во Македонија е дека квантитетот на домашните снабдувачи е практично непостоечки, квалитетот на домашните снабдувачи не е премногу ефикасен и нема доволна технолошка оспособеност. Кога зборуваме за софицираност на фирмите, нивните производни процеси се главно трудо-интензивни, обемот на маркетиншки активности е ограничен и се користат ограничени маркетиншки инструменти и техники. Меѓународната дистрибуција главно ја контролираат странските компании и нема големо расположение меѓу менаџерите на врвот да делегираат овластувања, како ни контрола врз донесувањето на важните одлуки. Конкурентната предност на Македонија повеќе се темели врз евтините домашни природни ресурси, наместо врз уникатни производи и процеси. Фирмите извознички во Македонија главно се занимаваат со црпење на ресурси или производство, за раз-

лика од развиените земји, каде што компаниите се концентрираат врз дизајн на производот, маркетинг и продажба, логистика и услуги по продажба.

Што се однесува до софистицираноста на бизнисот, Македонија повторно е под просекот на регионот на ЈИЕ. Највисоките резултати се постигнати во Хрватска, каде вредноста на индексот е многу пред просекот на ЈИЕ и изнесува 4,17. Најдобриот резултат меѓу старите земји членки на ЕУ го покажа Германија: 6,26; а од новите земји членки на ЕУ највисока вредност достигна Чешката Република: 4,95.

Графикон 15: Вредност на индекс на деловна софистицираност за Македонија, ЈИЕ и ЕУ



Препораки

1. Усвојување и спроведување на стандардите на ЕУ за квантитет и квалитет на снабдувањето.
2. Поттикнување на производство на производи со поголема додадена вредност врз кои ќе можеме да ја потпреме нашата конкурентна предност, и ќе можеме да ги промовираме и дистрибуираме нашите производи во странство.
3. Истражување странските пазари и приспособување на производството кон нивните потреби и вкусови.
4. Поттикнување на пренесување на дел од донесувањето на одлуки врз менаџери на пониско ниво, кога се покажува дека е тешко целиот бизнис да го контролираат исклучиво највисоките менаџери.
5. Државните институции треба да се дел од процесот на маркетинг на македонските производи, со тоа што агенциите коишто треба да ја претставуваат земјата во странство ќе почнат вистински да функционираат и да ги поврзуваат заинтересираните страни со цел да се оствари поголема соработка.
6. Користење на понапредни технологии во производниот процес, за тој да може да биде поефикасен и поделоторен, и да се постигнат пониски ценни и поголема конкурентност на глобално ниво.

V.4.1 Деветти столб - Иновации

Деветтиот столб, иновации, е собено важен за земјите коишто ја достигнале границата на високата технологија, затоа што е тоа единствениот самоодржлив двигател на растот. Додека помалку развиените земји се уште можат да ја подо-

брываат својата продуктивност со усвојување на постојните технологии, или со подобрувања во други подрачја, за земјите што достигнале фаза на развој врз основа на иновации тоа веќе не е доволно за да се зголемува продуктивноста. Фирмите во овие земји мора да дизајнираат и развиваат врвни нови производи и процеси за да можат да ја одржуваат својата конкурентна предност. За ова е неопходно опкружување што погодува за иновативни активности, и кое ја има поддршката и на јавноста и на приватниот сектор. Ова особено значи доволни деловни вложувања во истражување и во развој, висококвалитетни научно-истражувачки институции, истражувачка соработка меѓу универзитетите и индустријата и заштита на интелектуалната сопственост.

Со оглед на важноста што иновацијата ја има за долгорочниот раст, политиката на иновации е моментно во центарот на економските политики на повеќе земји (економија базирана на знаење). Општо земено, сите се согласни дека само промовирањето и поддржувањето на гломазни, изолирани проекти за истражување и развој не се покажаа како успешна стратегија. Наместо тоа, слични ефекти во растот може да се постигнат со кумулативни мали подобрувања, заедно со неформални иновации. Овие мали иновативни подобрувања исто така имаат потенцијал да предизвикаат дополнителни придржни ефекти, какви што се комплементарни иновации, развој на специфични квалификации и дополнителни инвестиции. Оттаму, наместо фокусирање врз најдобрите во земјата, политиките на иновации треба да целат да создадат опкружување кое поттикнува претприемништво и иновација во целокупниот економски сектор.

Индексот на глобална конкурентност ја дава следнава состојба во поглед на иновацијата во Македонија:

Табела 25: Вредности на составните елементи на деветиот столб - Иновација

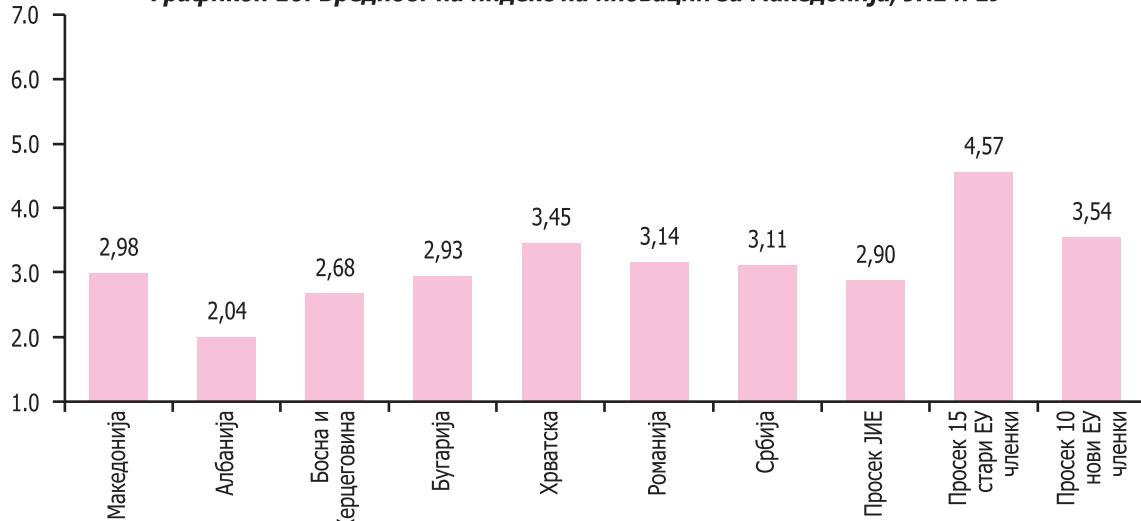
	Вредност на индекс 2005	Ранг 2005	Вредност на индекс 2006	Ранг 2006
Иновација	2,94	82	2,98	86
Квалитет на научно-истражувачки институции	3,23	83	3,44	84
Вложувања на фирмите во истражување и развој	2,65	85	2,64	101
Истражувачка соработка меѓу универзитетите и индустријата	2,60	77	3,14	58
Владини набавки на производи од напредна технологија	3,51	67	3,36	96
Достапност на научници и инженери	4,93	45	4,66	51
Патенти во 2005 (конкретни податоци)	1,00	81	1,00	79
Заштита на интелектуална сопственост	2,45	99	2,51	105
Капацитет за иновации	3,17	56	3,11	66

Од табелата може да се види дека состојбата во 2006 споредена со 2005 не е многу променета. Има многу научни институции, но не можеме многу да се гордееме со нивниот квалитет. Процентот што фирмите го трошат на истражување и развој е многу низок, па оттаму и капацитетот за иновација и бројот на патентите е многу низок. Друг фактор што влијае за ниското ниво на иновации е заштитата на интелектуалната сопственост: битката со пиратеријата е на сам почеток, а соодветното функционирање на правниот систем може да го намали овој проблем. Релативно голем е бројот на научници и инженери што ги имаме во нашата земја но, истовремено хендикеп е ниското ниво на соработка помеѓу стопанството и домашните универзитети.

Во споредба со регионот на ЈИЕ, вредноста на индексот за Македонија е близу просечниот резултат. Приматот во оваа област го има Хрватска со вредност на индекс од 3,45. Најиновативна земја од старите земји членки на ЕУ е Финска со

5,52, а меѓу новите членки на ЕУ повторно Чешката Република со вредност на индекс 3,97 што значи дека сме сепак далеку зад просекот на оваа група.

Графикон 16: Вредност на индекс на иновации за Македонија, ЈИЕ и ЕУ



Препораки

- Подобрување на заштитата на интелектуалната сопственост со поголеми казни за прекршилите. Инспекторите и обвинителството се уште ја не-маат неопходната опрема и стручност за откривање и казнување на прекршоците.
- Проекти за иновации во коишто ќе учествуваат владата, приватниот сектор и образовните институции.
- Воведување на даночни олеснувања за фирмите што финансираат истражувања и развој и користат иновации во своето работење.
- Организирање на бизнис инкубатори каде што претприемачите ќе можат да ги реализираат своите идеи коишто обично се претвораат во интересни и применливи иновации.
- Владата треба да организира активности со кои ќе поттикнува научни истражувања, иновацијски проекти и технолошка култура. Со оглед на расчекорот меѓу потребите и достапниот буџет, целиисходна е соработка со приватниот сектор. Дел од средствата би можеле да се алоцираат за основање на специјален фонд за технолошки развој.

Вака диференцираните препораки, сами по себе претставуваат предизвик и главна одредница за Работните комитети на НСПК при концепирањето на Платформата за делување и подобрување на индикаторите на конкурентноста во 2007 година - со конкретни насоки и клучни точки на дејствување. Успехот во остварувањето на зацртаните препораки е единствено можен во консензуална спрена на сите чинители на економската реалност - јавниот, приватниот и граѓанскиот сектор, за што постои недвојбена и безрезервна поддршка од сите членови на НСПК. Успешната реализација може да се очекува дотолку повеќе, што дел од овие препораки претставуваат и почетни точки од Програмата на Владата, за што се предвидени и адекватни средства и ресурси. Доколку се истрае и се овозможи доследност на една ваква прагматична консталација, не изостанува уверувањето дека следната година Република Македонија и нејзината економија ќе направат значаен исчекор во глобалната конкурентност обезбедувајќи за себе подобро ранирање, а за своите граѓани просперитетност и подобар животен стандард.

ПРИЛОГ 1

Препораки

Прв столб - Институции

1. Ревизија на тековната состојба и драстично редуцирање на административното регулирање на бизнисот;
2. Реформа на јавната администрација и нејзино претворање во сервис на граѓаните и бизнисот. Стандардизирање на процедурите и скратување на времето на одговор при давањето услуги од страна на јавната администрација;
3. Департизирање на јавната администрација и јавните претпријатија. Менаџерите на јавните претпријатија да се бираат преку транспарентна процедура и со нив да се склучуваат менаџерски договори при што нивниот успех ќе се цени според точно утврдени критериуми.
4. Средување на состојбата во Катастарот како прв чекор кон заштитата на приватната сопственост;
5. Брзо и неодложно спроведување на реформите во судството и воведување на постојан мониторинг и мерење на резултатите на судиите;
6. Стриктно спроведување на законите и координирана акција од страна на истражните органи, обвинителството и судството како неопходен предуслов за борба против криминалот;
7. Инсистирање на судско процесирање на сите извештаи на Државната ревизија каде што е утврдено незаконско трошење на буџетските средства;
8. Забрзано спроведување на останатите фази од процесот на децентрализација со паралелно подигање на институционалниот капацитет на локалната власт;
9. Поттикнување на раздвојувањето на функциите акционер-менаџер и акционер-работник во приватизираните претпријатија, преку влез на надворешни инвеститори, со цел подобрување на корпоративното управување и корпоративната етика;
10. Целосна примена на меѓународните сметководствени стандарди и подигање на одговорноста на надворешните ревизори;
11. Непристрасност и недискриминирање во спроведувањето на законските прописи.

Втор столб-Инфраструктура

1. Давање под концесија на двата аеродроми во Македонија со што ќе се елиминира политичкото влијание врз менаџментот и ќе се подобри управувањето со нив;
2. Либерализирање на авиотранспортот со цел да се зголеми бројот на авиокомпании кои летаат за Скопје, а особено привлекување на интересот на економичните компании;
3. Либерализирање на фиксната телефонија и отворање на пазарот за влез на трет мобилен оператор;
4. Инвестирање во нови производствени капацитети во енергетиката, како и целосно поврзување со електричните мрежи на соседните земји;
5. Реструктуирање на Јавното претпријатие Македонски Железници и инвестиции во патната и железничката мрежа при што ќе се привлечат и приватни инвеститори.
6. Давање под концесија/изградба на патните коридори VIII и X.

Трет столб-Макроекономија

1. Одржување на ниска инфлација и стабилен курс на денарот;
2. Порационално менаџирање со буџетските расходи кон поефикасна буџетска структура односно поголем дел за капитални расходи. Тоа треба да доведе до намалување на вкупното даночно оптоварување без притоа да се зголеми буџетскиот дефицит. На тој начин ќе се зголеми штедењето на приватниот сектор;
3. Елиминирање на структурните слабости кои што влијаат врз каматните маргини и во таа насока поттикнување на влезот на нови странски банки во земјата, што треба да доведе до поголема конкуренција;
4. Подобра комуникација помеѓу владата и приватниот сектор на креирање синергетски ефекти и поттикнување оптимизам кај деловната заедница

Четврт столб-Здравство и основно образование

1. Подобрување на ефикасноста на менаџирањето на финансите во здравството.
2. Воведување на информатика во основното образование.
3. Реформи во здравствениот систем во насока на обезбедување на поширока палета на опции во однос на здравственото осигурување со формирање на приватен фонд за здравствено осигурување;
4. Врзување на правото на социјална помош со редовно посетување на основното образование и редовно одење на лекарски прегледи и вакцинацији. На овој начин ќе се поттикне поголем опфат во основното образование на децата од претежно сиромашни рурални семејства и ромските деца и ќе се зголеми здравствената превенција. Оваа мерка не само што може да ја подобри состојбата со овој столб на краток рок, туку и ќе има долгорочко влијание врз намалување на социјалната исклученост.

Петти столб-Високо образование и обука

1. Поголеми вложувања од буџетот во образованието, науката и истражувањата;
2. Воведување на адаптирани курикулуми во образовниот систем согласно развојните потреби на деловната заедница;
3. Подршка на посебни програми за обука во приватниот сектор;
4. Зголемување на јавната свест за потребата од системот на т.н. доживотно учење.
5. Воведување на задолжително средно образование.

Шести столб-Ефикасност на пазарите

Пазар на стоки

1. Реформи во правосудниот систем за да може правниот систем правилно да функционира и законите да се спроведуваат без никакви исклучоци. Во оваа насока треба да се спомнат соодветните казни за прекршоци во однос на антимонополската политика.
2. Измени во Законот за заштита на конкуренцијата. Условите за нотифицирање за здружување на фирмии треба да се усогласат. Понатаму, дефиницијата за професионална тајна треба да се ревидира, за да се избег-

- нат секакви проблеми што би можеле да произлезат од таа дефиниција.
3. Решавање на проблемот со недостигот на доволен административен персонал на Комисијата за заштита на конкуренцијата (КЗК) којшто ја ограничува нејзината способност соодветно да ги извршува своите задачи. Од петте членови на КЗК, само двајца се редовно вработени.
 4. Засилување на институционалниот капацитет на КЗК треба итно да се спроведе со поддршка за едукација и обука, како и со градење на процедури и механизми за институционална комуникација меѓу КЗК, секторските регулатори, субјектите во владата и потрошувачките асоцијации. Покрај тоа, треба да се зајакнат истражните постапки, да се изградат јасни насоки и толкувања на законот за конкуренција, и да се унапреди транспарентноста и одговорноста преку ширење на информации, кампањи за подигнување на јавната свест и објавување во јавноста на решените случаи и донесените одлуки.
 5. Промоција на легислативните и другите поволности, со цел привлекување на странски инвеститори, а во истата насока би требало да се направат и некои даночни ослободувања.
 6. Индиректната помош од државата води до значителни дисторзии во конкурентната позиција на претпријатијата на пазарот. Тие се јавуваат во облик на акумулирани заостанати долгови за даноци и социјални придоноси. Индиректната помош од државата треба да се сведе на минимум.
 7. Листата на стоки кај трговската интеграција не треба да биде сконцентрирана само на неколку ценовно чувствителни производи, односно самата трговска размена треба да опфати поширок асортиман на производи со различна ценовна чувствителност.
 8. Државната легислатива не прави разлика меѓу постојано и привремено давање на услуги. За да се осигури компатибилност со *acquis*, треба детално да се преиспита системот на издавање на дозволи/овластувања во поглед на целите, опфатот и практичната примена. Сите некомпатибилни мерки ќе треба да бидат изменети или анулирани.

Пазар на труд

1. Процесот на вработување/отпуштање треба да се засновува врз знаење и вештини.
2. Елиминација на приватните интереси при вработување на управни профили на кадри.
3. Ангажирање на проекти што ќе ги поврзат образовните институции со фирмите, за да може да го намалиме одливот на кадри и да дадеме можност на новата работна сила да се докаже себеси во практика.

Финансиски пазар

1. Промена во опкружувањето на финансискиот пазар Натамошна либерализација со овозможување на заинтересираните странски банки и филијали на странски банки да влезат на нашиот финансиски пазар.
2. Создавање на системски услови за намалување на каматните стапки, за да може да се финансираат поголем број проекти и со тоа да се активира потенцијалната економска мок.
3. Олеснување на процесот на микро-кредитирање на мали и средни претпријатија.
4. Секторот осигурување и натаму е недоволно развиен и главно се фокусира врз не-животно осигурување. Надзорот врз секторот на осигурување и

- натаму е слаб, и не е воспоставено независно тело. Па сепак, земјата направи напор во поглед на секторот на осигурување и е на добар пат.
5. Некои недостатоци во финансискиот сектор и натаму остануваат, особено во поглед на стандардите на надзор во секторите банкарство и осигурување, па затоа е неопходно да се продолжи со развивањето и јакнењето на практиката на надзор врз банките, вклучително надзор во смисла на имплементацијата на Базел II и натамошни промени во законот за банките во согласност со *acquis*, особено со Директивата за адекватност на капиталотни потреби.

Седми столб-Технолошка подготвеност

1. Либерализирање на влезот на нови мобилни оператори во земјата, што може да повлијае на намалување на цените.
2. Намалување на цените за користење на интернет и подобрување на квалитетот на поврзувањето на интернет.
3. Продолжување со процесот на усвојување и спроведување на меѓународните стандарди за квалитет во производството и услите.
4. Останува да се решат неколку важни прашања за да се исполнат почетните услови за либерализација на пазарот за ИТ, меѓу кои уредување на малопродажната тарифа, калкулација на трошоците, одвојување на сметките, број на провајдери (преносници) и регулирање на обезбедувањето на изнајмени линии. Истовремено Владата доцни со договорањето на ревизија на договорите за концесија, особено со тековниот оператор и со двата мобилни оператори.
5. Подобрување на интерната организираност и оспособеност на регулаторните органи со алокацијата на соодветни човечки ресурси за да може соодветно да ги вршат своите регулаторски функции.

Осми столб-Деловна софистицираност

1. Усвојување и спроведување на стандардите на ЕУ за квантитет и квалитет на снабдувањето.
2. Поттикнување на производство на производи со поголема додадена вредност врз кои ќе можеме да ја потпреме нашата конкурентна предност, и ќе можеме да ги промовираме и дистрибуираме нашите производи во странство.
3. Истражување странските пазари и приспособување на производството кон нивните потреби и вкусови.
4. Поттикнување на пренесување на дел од донесувањето на одлуки врз менаџери на пониско ниво, кога се покажува дека е тешко целиот бизнис да го контролираат исклучиво највисоките менаџери.
5. Државните институции треба да се дел од процесот на маркетинг на македонските производи, со тоа што агенциите коишто треба да ја претставуваат земјата во странство ќе почнат вистински да функционираат и да ги поврзуваат заинтересираните страни со цел да се оствари поголема соработка.
6. Користење на понапредни технологии во производниот процес, за тој да може да биде поефикасен и поделотворен, и да се постигнат пониски ценни и поголема конкурентност на глобално ниво.



Деветти столб-Иновации

1. Подобрување на заштитата на интелектуалната сопственост со поголеми казни за прекршилите. Инспекторите и обвинителството се уште ја не-маат неопходната опрема и стручност за откривање и казнување на прекршоците.
2. Проекти за иновации во коишто ќе учествуваат владата, приватниот сектор и образовните институции.
3. Воведување на даночни олеснувања за фирмите што финансираат истражувања и развој и користат иновации во своето работење.
4. Организирање на бизнис инкубатори каде што претприемачите ќе можат да ги реализираат своите идеи коишто обично се претвораат во интересни и применливи иновации.
5. Владата треба да организира активности со кои ќе поттикнува научни истражувања, иновацијски проекти и технолошка култура. Со оглед на расчекорот меѓу потребите и достапниот буџет, целиисходна е соработка со приватниот сектор. Дел од средствата би можеле да се алоцираат за основање на специјален фонд за технолошки развој.



ПРИЛОГ 2**Рангирање според СЕФ и споредба 2005 - 2006**

Country/Economy	GCI 2006-07 rank	GCI 2006-07 score	GCI 2005-06 rank	Country/Economy	GCI 2006-07 rank	GCI 2006-07 score	GCI 2005-06 rank
Switzerland	1	5.81	4	Philippines	71	4.00	73
Finland	2	5.76	2	Bulgaria	72	3.96	61
Sweden	3	5.74	7	Uruguay	73	3.96	70
Denmark	4	5.70	3	Peru	74	3.94	77
Singapore	5	5.63	5	Guatemala	75	3.91	95
United States	6	5.61	1	Algeria	76	3.90	82
Japan	7	5.60	10	Vietnam	77	3.89	74
Germany	8	5.58	6	Ukraine	78	3.89	68
Netherlands	9	5.56	11	Sri Lanka	79	3.87	80
United Kingdom	10	5.54	9	Macedonia, FYR	80	3.86	75
Hong Kong SAR	11	5.46	14	Botswana	81	3.79	72
Norway	12	5.42	17	Armenia	82	3.75	81
Taiwan, China	13	5.41	8	Dominican Republic	83	3.75	91
Iceland	14	5.40	16	Namibia	84	3.74	79
Israel	15	5.38	23	Georgia	85	3.73	86
Canada	16	5.37	13	Moldova	86	3.71	89
Austria	17	5.32	15	Serbia and Montenegro	87	3.69	85
France	18	5.31	12	Venezuela	88	3.69	84
Australia	19	5.29	18	Bosnia and Herzegovina	89	3.67	88
Belgium	20	5.27	20	Ecuador	90	3.67	87
Ireland	21	5.21	21	Pakistan	91	3.66	94
Luxembourg	22	5.16	24	Mongolia	92	3.60	90
New Zealand	23	5.15	22	Honduras	93	3.58	97
Korea, Rep.	24	5.13	19	Kenya	94	3.57	93
Estonia	25	5.12	26	Nicaragua	95	3.52	96
Malaysia	26	5.11	25	Tajikistan	96	3.50	92
Chile	27	4.85	27	Bolivia	97	3.46	101
Spain	28	4.77	28	Albania	98	3.46	100
Czech Republic	29	4.74	29	Bangladesh	99	3.46	98
Tunisia	30	4.71	37	Suriname	100	3.45	-
Barbados	31	4.70	-	Nigeria	101	3.45	83
United Arab Emirates	32	4.66	32	Gambia	102	3.43	109
Slovenia	33	4.64	30	Cambodia	103	3.39	111
Portugal	34	4.60	31	Tanzania	104	3.39	105
Thailand	35	4.58	33	Benin	105	3.37	106
Latvia	36	4.57	39	Paraguay	106	3.33	102
Slovak Republic	37	4.55	36	Kyrgyz Republic	107	3.31	104
Qatar	38	4.55	46	Cameroon	108	3.30	-
Malta	39	4.54	44	Madagascar	109	3.27	107
Lithuania	40	4.53	34	Nepal	110	3.26	-
Hungary	41	4.52	35	Guyana	111	3.24	108
Italy	42	4.46	38	Lesotho	112	3.22	-
India	43	4.44	45	Uganda	113	3.19	103
Kuwait	44	4.41	49	Mauritania	114	3.17	-
South Africa	45	4.36	40	Zambia	115	3.16	-
Cyprus	46	4.36	41	Burkina Faso	116	3.07	-
Greece	47	4.33	47	Malawi	117	3.07	114
Poland	48	4.30	43	Mali	118	3.02	115
Bahrain	49	4.28	50	Zimbabwe	119	3.01	110
Indonesia	50	4.26	69	Ethiopia	120	2.99	116
Croatia	51	4.26	64	Mozambique	121	2.94	112
Jordan	52	4.25	42	Timor-Leste	122	2.90	113
Costa Rica	53	4.25	56	Chad	123	2.61	117
China	54	4.24	48	Burundi	124	2.59	-
Mauritius	55	4.20	55	Angola	125	2.50	-
Kazakhstan	56	4.19	51				
Panama	57	4.18	65				
Mexico	58	4.18	59				
Turkey	59	4.14	71				
Jamaica	60	4.10	63				
El Salvador	61	4.09	60				
Russian Federation	62	4.08	53				
Egypt	63	4.07	52				
Azerbaijan	64	4.06	62				
Colombia	65	4.04	58				
Brazil	66	4.03	57				
Trinidad and Tobago	67	4.03	66				
Romania	68	4.02	67				
Argentina	69	4.01	54				
Morocco	70	4.01	76				

(cont'd.)

Литература

WEF Global Competitiveness Report 2006 - 2007

B. Loko, A. Tuladhar (2005) Labour Productivity and real Exchange Rate: The Balassa-Samuelson Disconnect in the former Yugoslavian Republic of Macedonia, IMF Working Paper, WP/05/113.

Center for Study of Democracy-CSD (2003) The informal economy in the EU accession countries.

D. Kaufmann, A. Shleifer and S. Johnson (1997) The unofficial economy in transition, Brookings Papers on Economic Activity, ABI/INFORM Global pg. 159

Lj. Kekenovski, V. Uzunov and M. Nikolov (2006) Identification and Measuring of Transaction costs in Macedonian Economy, OSI sponsored

M. Nikolov (2005) Report in the labor market in Macedonia, USAID report

M. Nikolov (2005) Measuring openness of the capital market in Macedonia, International conference Prilep

O. Blanchard (1997) Transition in post communist countries

Zalduendo J. (2003) Enterprize restructuring and transition: Evidence from Macedonia, IMF Working Paper, WP/03/136

2006

Национален извештај за конкурентност на
Република Македонија

ИНСТИТУЦИИТЕ КАКО ДЕТЕРМИНАНТА ЗА ЕКОНОМСКИ ПОРАСТ

Издавач:

Национален совет за претприемништво и конкурентност
НСПК - Скопје



Консензус, дејствување, резултати

За издавачот:

Мирјана Апостоловска, претседател на Собрание на НСПК

Превод на английски и албански:
Љубица Арсовска и Фредерика Јаковска

Подготовка и организација за печатење:
Дејан Јаневски

Извештајот е отпечатен со поддршка на Влада на Република Македонија.

Генерален покровител:



Графички дизајн и печатење:
reprint Скопје

Тираж 500 примероци
Година на печатење 2006

Извештајот е отпечатен на македонски, албански и английски јазик. Во случај на потреба од која било јазична верзија на Извештајот или други прашања, обратете се на:

www.nsck.org.mk • e-mail: info@nsck.org.mk

